

Arvokas

**Arvokas-ohjelman
(2018–2021) loppuraportti**

Arvokas-ohjelman (2018–2021) loppuraportti

Teksti: Pilvikki Heinonen, Kirsti Kuusterä, Mona Särkelä-Kukko

Taitto: Ella Niini

Helsinki 2021

Setlementtijulkaisu nro 58

ISBN 978-952-7141-42-7

ISSN 1456-2936

Setlementti

Sisällys

Johdanto	2
Mahdollisuuksia yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen	4
Arvokas-ohjelma	4
Hankkeet	5
Arvokas-ohjelman hankkeet	8
Ohjelman yhteiset ilmiöt: eriarvoisuus ja osallisuus	9
Arviointitutkimus	14
Eriarvoisuus koskettaa laajaa joukkoa ihmisiä	16
Arvokas-ohjelman kohderyhmä	16
Osallistujat ovat kohdanneet monenlaisia haasteita elämässään	19
Kolme tarinaa Arvokas-ohjelmasta	22
”Maaailmaa ei muuteta yksin”	22
“Minut nähtiin viimein kokonaisena”	23
Enemmän kuin murrosiän kriisi	24
Hankkeissa luotiin uusia osallisuutta vahvistavia toimintatapoja	25
Osallisuutta vahvistavia toimintatapoja	25
Esimerkkejä kehitetyistä toimintatavoista	26
Toimintaa tukevia ja haastavia asioita	28
Tavoitteiden saavuttamista edistäneitä tekijöitä	28
Tavoitteiden saavuttamista estäneitä tekijöitä	29
Muutoksia – mitä hankekausi toi mukanaan?	31
Osallistujien omat toiveet ja heidän kuvaamansa vaikutukset	31
Yksinäisyys	33
Ulossulkeminen	35
Hankkeiden tuloksia hanketyöntekijöiden kertomina	38
Ohjelmatyöskentelystä opittua	42
Arvokkaan anti: eriarvoisuutta vähentävä ja osallisuutta kannatteleva järjestötoiminta	45
Lähteet	48

Johdanto

Suomalaiset voivat yhä paremmin ja ovat aiempaa terveempiä, mutta samaan aikaan hyvinvointi ja terveys jakautuvat entistä eriarvoisemmin. Eri sosioekonomiset ryhmät eroavat toisistaan lähes kaikilla hyvinvoinnin ja terveyden ulottuvuuksilla. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.) Taloudellinen eriarvoisuus on kasvanut jo parikymmentä vuotta. Eriarvoistumiskehityksen juuret yltävät 1990-luvun lamaan. Eriarvoisuuskehitykseen vaikuttavatkin aina yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset, jotka määrittelevät ihmisten mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa sekä yksilön yhteiskunnallista asemaa.

Pääministeri Juha Sipilän asettama eriarvoisuuden torjumisen ja vähentämisen työryhmä antoi Juho Saaren johdolla toimenpide-ehdotuksensa maaliskuun 2018 lopussa. Työryhmän mukaan kansalaisjärjestöjen tarjoamia palveluja kannattaa hyödyntää erilaisten haavoittuvissa asemassa olevien ryhmien tavoittamisen välineenä. Tämä edellyttää sitä, että haavoittuvassa asemassa oleville voidaan rakentaa osallistavia yhteisöjä. Eriarvoisuutta käsittelevä työryhmä piti lisäksi tärkeänä vahvistaa kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä eriarvoisuuden ehkäisyssä. Keinoina tähän nähtiin kansalaistoiminnan kansallisista varoista tulevan hankerahoituksen ja rahoittajan edellyttämän seurannan ja raportoinnin yhtenäistäminen sekä kehittämistyön juurruttamisen systematisoiminen. (Valtioneuvoston kanslia 2018.)

Arvokas-ohjelma vastasi käynnistyessään 2018 osaltaan tähän yhteiskunnalliseen keskusteluun. Ohjelman tarkoituksena oli ehkäistä eriarvoistumista ja vahvistaa eriarvoisuuden teemojen kanssa työskentelevien hankkeiden yhteiskehittämistä. Avustusohjelma on vähentänyt eriarvoisuutta: 1) löytämällä uusia järjestölähtöisiä toimintatapoja haasteellisissa elämäntilanteissa olevien tueksi, 2) tavoittamalla hanketoiminnalla vahvojen hyvinvointi- ja terveyserojen alueilta ja vahvistamalla heidän osallisuuttaan sekä 3) tuemalla hankkeiden keskinäistä yhteistyötä hankkeiden tuloksellisuuden ja kohderyhmien saaman tuen vaikuttavuuden lisääntymiseksi.

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA rahoitti Arvokas-ohjelman kautta yhteensä 26 hanketta, jotka vaihtelivat suuresti esimerkiksi kohderyhmiltään ja toimintatavoiltaan. Yhteinen työ eriarvoisuuden vähentämiseksi aloitettiin etsimällä yhteisiä tekijöitä hankkeista ja niiden toiminnoista. Yhdessä hankkeiden kanssa hiottiin Arvokkaan teesit eriarvoisuuden vähentämisen osalta.

1. **Jokaisella ihmisellä on oikeus osallisuuteen ja hyvään elämään.**
2. **Eriarvoisuutta voidaan vähentää ja ehkäistä.**
3. **Sosiaalista oikeudenmukaisuutta voidaan lisätä.**
4. **Vahva osallisuus yhteiskunnassa vähentää eriarvoisuutta.**
5. **Yhteiskunnan rakenteet vaikuttavat suuresti yksilön osallisuuden kokemukseen ja toimintamahdollisuuksiin.**
6. **Kansalaisjärjestöt ovat merkittävä resurssi haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien osallisuuden ja hyvinvoinnin lisäämisessä.**

Arvokkaan hankekauden aikana on onnistuttu monessa.

**On tehty
kiinnostavaa
kehittämistyötä.**

**On kokeiltu
rohkeasti erilaisia
toimintatapoja.**

**On löydetty uusia
osallistumisen ja
osallistamisen tapoja.**

Ohjelmatasolla on luotu uusia yhteyksiä järjestöjen välille ja kokeiltu ilmiöpohjaista työskentelyä. Ohjelman rikkaus ja haaste ovat olleet saman kolikon kääntöpuolia. Näin isossa hankejoukossa ja suurissa tavoitteissa yhteistä pintaa ei ole aina ollut tarpeeksi. Yksilötasolla hankkeiden tuomat muutokset ovat olleet huomattavia. Hankkeissa on esimerkiksi onnistuttu tavoittamaan ihmisiä, jotka ovat aiemmin olleet järjestetyn toiminnan tavoittamattomissa. Kaikkein vahvimmin yksinäisyyttä kokevien osallistujien yksinäisyyttä on onnistuttu lieventämään hankekauden aikana.

Ohjelmakokonaisuus sellaisenaan loppuu vuoteen 2021. Mukana olleissa järjestöissä kuitenkin jatketaan edelleen tehdyn työn tulosten kanssa. Kehitetyt uudet toimintamallit jäävät elämään eri tavoin. Muutamalle hankkeelle on löydetty jatkorahoitusta, toisaalla toimintaa jatketaan kuntayhteistyönä ja jossain se integroituu osaksi jo olemassa olevaa toimintaa. Työntekijöiden ja vapaaehtoisten osaaminen on kasvanut ja se jatkaa matkaansa ihmisten mukana. Eriarvoisuuden ja osallisuuden teemoista on puhuttu paljon ja viesti on tavoittanut tuhansia ihmisiä. Vaikka Arvokkaan aika alkaa olla ohi, tarvitaan järjestökenttää edelleen eriarvoisuutta vähentävään ja osallisuutta vahvistavaan työhön. Järjestöissä ollaan jo valmiiksi lähellä ihmisiä ja tavoittamisen mahdollisuudet ovat loistavat.

Tässä loppuraportissa kokoamme yhteen tärkeimpiä Arvokkaan ohjelmakauden aikaisia asioita. Ensimmäisessä luvussa esittelemme itse ohjelman ja siihen kuuluvat hankkeet. Kurkistamme hankkeita yhdistäneeseen yhteiseen ilmiöön ja arviointitutkimuksen tekoon. Toisessa luvussa tutustutaan toimintoihin osallistuneisiin ihmisiin. Mukana on myös muutaman osallistujan tarina. Kolmannessa luvussa perehdymme Arvokkaan aikana kehitettyihin järjestölähtöisiin toimintatapoihin esimerkkien kautta. Luomme myös katsauksen siihen, minkälaiset asiat hankkeissa edistivät ja estivät tavoitteiden saavuttamista. Neljännessä luvussa tarkastelemme, minkälaisia muutoksia ohjelma on tuonut mukanaan ja mitä niistä voidaan oikein ajatella. Lopuksi pohdimme vielä, mitä Arvokkaasta jää elämään hankekauden päättyessä ja mitä olemme matkan aikana oppineet.

Mahdollisuuksia yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen

Arvokas-ohjelma

Arvokas oli eriarvoisuutta vähentävä ja osallisuutta edistävä avustushjelma. Mukana oli 26 sosiaali- ja terveysalan järjestöjen hanketta, jotka eri tavoin loivat mahdollisuuksia yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen ja sitä kautta vähensivät eriarvoisuutta. Avustushjelmaa tuki sosiaali- ja terveysministeriön avustuskeskus (STEA) Veikkauksen tuotoilla vuosina 2018–2021.

Arvokkaan tavoitteena oli (1) löytää uusia järjestölähtöisiä toimintatapoja haasteellisessa elämäntilanteessa olevien tueksi, (2) tavoittaa ja vahvistaa hanketoiminnalla hyvinvointi- ja terveyseroista kärsivien osallisuutta sekä (3) lisätä hankkeiden tuloksellisuutta ja kohderyhmien saaman avun ja tuen vaikuttavuutta avustushjelman hankkeiden keskinäisellä yhteistyöllä.

Arvokkaan hankkeiden kohderyhminä olivat äkillisen elämänmuutoksen kokeneet ihmiset ja heidän perheensä, haavoittuvissa tai haasteellisissa elämäntilanteissa elävät tai huono-osaisuutta kokevat ihmiset. Arvokas-avustushjelman hankkeilla tavoiteltiin muutosta yksilötasolla. Järjestetyn toiminnan avulla ihmiset esimerkiksi kokivat jaksavansa paremmin, saivat uusia keinoja parantaa omaa tilannettaan, saivat apua muilta ja vahvistivat tukiverkostoaan.

Arvokas-ohjelmassa oli mukana 26 hanketta erilaisista sosiaali- ja terveysalan järjestöistä. Kaikkien avustusohjelmaan kuuluvien hankkeiden tavoitteena oli toiminnallaan vähentää eriarvoisuutta ja vahvistaa erilaisten kohderyhmien osallisuutta.

Arvokas-ohjelma toi esiin ylisukupolvista ja sosiaaliseen asemaan liittyvää eriarvoisuutta ja puhui eriarvoisuudesta kokemuksellisesti. Ydintavoitteenamme oli sekä kokemuksellisen että yhteiskunnallisen eriarvoisuuden väheneminen. Toiminnan lähtökohtana toimi ajatus siitä, että jokaisella ihmisellä on oikeus osallisuuteen ja hyvään elämään. Yhteiskunnan rakenteet vaikuttavat suuresti yksilön osallisuuden kokemukseen ja toimintamahdollisuuksiin. Tämän vuoksi ohjelmakaudella tunnistimme ja toimimme esille myös rakenteellista eriarvoisuutta eli eriarvoisuutta luovia ja ylläpitäviä päätöksiä, järjestelmiä ja käytäntöjä.

Arvokas-ohjelman hankkeiden työntekijämäärä hieman eli hankkeiden vaiheiden mukaan. Syksyllä 2021 Arvokkaan hankkeissa oli yhteensä 65 työntekijää. Ohjelmakauden budjetti vuosille 2018–2021 oli yhteensä 17,5 miljoonaa euroa. Työ eriarvoisuuden vähentämiseksi jatkui Arvokas-ohjelmassa mukana olleissa järjestöissä ohjelmakauden päätyttyäkin. Hankkeiden toimintaa jatkettiin esimerkiksi kunnan toiminnaksi siirtyneenä tai muuten kuntayhteistyössä toteuttaen. Osa hankkeista haki toiminnan jatkolle erillistä rahoitusta myös tuleville vuosille. Osassa hankkeita kehitetty toimintamalli integroitui osaksi jo olemassa ollutta muuta toimintaa ja jokaisessa se vähintäänkin lisäsi työntekijöiden osaamista.

Hankkeet

Arvokkaassa oli mukana 25 sosiaali- ja terveysalan järjestöjen hanketta ja Suomen Setlementtiliiton koordinaatiohanke. Hankkeita yhdisti sitoutuminen osallisuuden vahvistumiseen ja eriarvoisuuden vähentymiseen. Yhteisenä kohderyhmänä olivat haavoittuvassa tai haasteellisessa elämäntilanteessa elävät tai huono-osaisuutta kokevat ihmiset ja heidän läheisensä.

Pääkohderyhmänä olivat työikäiset, mutta mukana oli myös nuorille ja lapsiperheille suunnattuja hankkeita. Hankkeet pyrkivät parantamaan muun muassa työttömien, asunnottomien, vankeusrangaistusta suorittavien ja suorittaneiden, pitkäaikaissairaiden, maahanmuuttajien ja muiden erityisryhmien toimintamahdollisuuksia ja edellytyksiä parempaan elämään suomalaisessa yhteiskunnassa. Osallistujissa oli mukana myös ikäihmisiä ylisukupolvisen työn vapaaehtoisina. Hankkeet toimivat kaiken kaikkiaan 30 paikkakunnalla sekä valtakunnallisesti.

Työtä tehtiin kohderyhmien kanssa niin ehkäisevästä kuin korjaavasta näkökulmasta. Toimintaa toteutettiin yksilön, yhteisöjen, yhteiskunnan sekä ammattilaisten ja palveluiden sujuvuuden tasoilla. Seuraavaan kuvaan on tiivistetty ohjelmassa mukana olleiden toimintojen teemat ja tasot. Kuva ilmentää hyvin sitä, kuinka moninaista Arvokas-ohjelman hankkeiden työ kokonaisuudessaan oli.

YKSILÖ

ylisukupolvinen eriarvoisuus • elämänlaatu • mielenterveys • positiivinen identiteetti
• stigma • sosiaalinen kuntoutuminen • vuorovaikutus • rikoksettomuus • terveys ja
hyvinvointi • voimaantuminen • voimavarat • väkivallan kokemukset vähenevät
• toimijuus • osallisuus • itsetuntemus • ennaltaehkäisy • varhainen tuki
• sosiaaliset suhteet • arjen hallinta • kotoutuminen • asenteet
• työhön tai koulutukseen kiinnittyminen • kuuluminen

YHTEISÖ

yhteisön tuki • verkosto • kokemusasiantuntijuus • yhteisöllisyys
• vapaaehtoisten kouluttaminen • vanhemmuuden tukeminen • tukiverkosto
• mentorointi • vertaisuus yhteisölliset toimintatavat
• sukupolvien väliset suhteet

AMMATTILAISET JA PALVELUT

opastus ja neuvonta • digitaaliset palvelut • ammattilaisten verkosto
• kriisivaiheen tuki • sujuvat palveluketjut • ammattilaisten kouluttaminen

YHTEISKUNTA

hyvinvointierot tasaantuvat • alueellinen eriarvoisuus vähenee
• eriarvoistavista rakenteista osallistaviin rakenteisiin
• yhteiskunnallinen osallistuminen vahvistuu

Arvokas-ohjelmassa on mukana laaja kirjo erilaisia hankkeita. Tässä koottuna Arvokkaan hankkeiden teemat ja niiden kohdentumisen tasot.

Arvokkaan koordinaatiorankkeen tehtävänä oli lisätä Arvokkaan rankkeiden tuloksellisuutta ja kohderyhmien saaman tuen vaikuttavuutta. Tähän tähdättiin vahvistamalla rankkeiden keskinäistä yhteistyötä, tukemalla rankkeissa tapahtuvaa kehittämistyötä, tekemällä vaikuttamistyötä ja vaikuttajaviestintää ja osoittamalla toiminnoissa aikaansaatuja muutoksia arviointitutkimuksen avulla. Koordinaatiorankkeen työtä ohjasivat ohjelman rankkeiden toiveet ja tarpeet sekä rankkeiden elinkaaren mukanaan tuomat painotukset.

Rankkeiden työntekijöiden osaamista vahvistettiin yhteisin seminaarein ja koulutuksin sekä muiden järjestöjen, ohjelmien ja THL:n kanssa järjestetyin yhteisin tapahtumien. Yhteiskehittämisen prosessissa vuosina 2019–2020 haarukoitiin järjestöjen erityisiä vahvuuksia ja ideoitiin Arvokas-ohjelmalle yhteisiä tekemisen paikkoja. Yksilöllistä tukea rankkeille tarjottiin säännöllisin tapaamisin ja rankkeilta nousseiden tarpeiden pohjalta, esimerkiksi arviointiin ja toiminnan mallintamiseen liittyen.

Arvokas-ohjelman yhteinen viestintä näkyi monessa kanavassa: nettisivuilla, sosiaalisessa mediassa ja lehtien mielipidesivuilla. Viestinnän keinoin kerrottiin rankkeiden työstä, eriarvoisuudesta erityisesti köyhyyden, yksinäisyyden ja ulos-sulkemisen näkökulmista sekä järjestöjen roolista eriarvoisuuden vähentämisessä. Yhteisiä viestintäkampanjoita järjestettiin mm. eduskunta- ja kuntavaalien alla korostamalla jokaisen ihmisen vaikuttamisen mahdollisuuksia sekä yksinäisyyden stigmaa vähentäen ystävänpäivien aikaan sekä Sinä olet arvokas -kampanjalla ke-väällä 2021. Yhteisellä arviointitutkimuksella koottiin yhteen rankkeiden toimintaa osal-listuvien kokemuksia, tuloksia on julkaistu miniraportteina ja tässä loppuraportissa.

Arvokas – ohjelman hankkeet

Aseman Lapset kohtasi **Pasila**-hankkeessa toistuvasti rikoksia tekeviä alaikäisiä ja tarjosi yksilö- ja yhteisötukea nuorten rikoskierteiden katkaisemiseksi.

Barnavårdsföreningen i Finlandin **Oman elämänsä supertähti** -hanke tuki sijoitettujen ja lastensuojelun jälkihuollossa olevien nuorten hyvinvointia ja elämänhallintaa.

EHYT ry:n ja Kehitysvammaliiton **SELVIS**-hanke yhdisti kahden järjestön erityisosaamista. Tuoksena syntyi selkokielistä päihde- ja pelikasvatusta.

Epilepsialiiton **Mahdollistaja – tukena uudelleenorientoitumiseen ja osallisuuteen** -hanke kehitti vertaismentorointitoimintaa, vaikuttamisen väyliä ja uudenlaista järjestötoimintaa työikäisten epilepsiaa sairastavien tueksi.

Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön **Yhteisötoiminta ja osaaminen Hirundossa** -hanke edisti Uudellamaalla oleskelevien Itä-Euroopan romanien hyvinvointia ja osallisuutta.

Helsingin NMKY:n **Kiintopiste**-hankkeessa tuettiin nuoria, jotka eivät olleet palveluiden piirissä tai olivat syrjäytyneet kotiinsa, olivat koulutuksen ja työelämän ulkopuolella ja tarvitsivat ammatillista tukea elämänhallintaansa.

Jyväskylän Setlementin **Löytöretki**-hankkeessa tarjottiin vertais- ja harrastustoimintaa työttömille ja osa-aikatyöntekijöille. Toiminnassa keskityttiin voimavarojen ja vahvuuksien etsimiseen.

Kehitysvammaisten tukiliiton **Aarne ja Aune** -hankkeessa tarjottiin ryhmätoimintaa ja yksilöohjausta neuvokkaan arjen tueksi kehitysvammaisille nuorille ja aikuisille.

Keski-Suomen Yhteisöjen Tuen **Luontovoimaa!**-hankkeessa koulutettiin suomalaisista naisista luontoystäviä maahanmuuttajanaيسille.

Kukunori ry:n **Kulttuurikongi**-hankkeessa tuotiin mielenterveyspuolella kymmenen vuotta käytössä ollut kulttuuripajamalli vankilaympäristöön. Hankkeessa rakennettiin tukiverkkoja sekä kokemuksia osallisuudesta haasteellisessa elämäntilanteessa olleille vangeille.

Lahden Diakonialaitoksen **Tukea vapaaehtoisuuteen** -hankkeessa mahdollistettiin vapaaehtoistoiminta myös heille, joille se ei syystä tai toisesta ollut mahdollista ilman erityistä tukea.

Loisto Setlementin **Bahar**-hanke tarjosi yksilökohtaista ja yhteisöllistä tukea kunniaan liittyvien käsitysten ja konfliktien vuoksi yhteisöstään irtaantuneille nuorille ja nuorille aikuisille.

Mannerheimin lastensuojeluliiton **Vanhemmuuden verkkotuki** -hanke tarjosi anonyymia ja luotettavaa tukea ajanvarauschatissa kuormittuneissa ja vaikeissa elämäntilanteissa eläneille vanhemmille.

Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiön **Tyttö olet helmi!** -hankkeen toiminta oli suunnattu tytöille, joilla oli alkavaa mielenterveyden oireilua, kuten masennusta ja ahdistusta. Hankkeessa tuettiin tytön ja äidin välistä suhdetta videoreflektiivisellä menetelmällä ja toiminnallisilla vertaisryhmillä sekä yhteistyöllä oppilashuollon kanssa.

Pakolaisnuorten tuen **Avaamo**-hanke vahvisti osallisuutta tukemalla maahanmuuttajataustaisten nuorten vanhempia kasvatuksen haasteissa.

Perheidenpaikka ry:n **Tuu mukkaan** -hankkeessa vahvistettiin alle kouluikäisten lasten perheiden tukiverkostoja ja kehitettiin mummi- ja ukki -toimintaa.

Pesäpuun **UP 2 US – Meistä kiinni** -hanke vahvisti vertaisuutta ja kokemusasiantuntijuutta lastensuojelun sijaishuollossa ja tuki tätä kautta lastensuojelun sijaishuollossa asuvien ja asuneiden nuorten osallisuutta, turvallisuutta ja hyvinvointia.

Porttiteatterin **Sellistä stagelle** -hanke vahvisti rikostaustaisten henkilöiden (vapautuneiden van- kien ja yhdyskuntaseuraamuksia suorittavien) osallisuutta yhteisöteatterin keinoin.

Rauman Seudun Katulähetyksen **Osana yhteisöä** -hanke tuki syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaaras- sa olevien henkilöiden osallisuutta Rauman seudulla.

Romano Mission **Terne Apre – Nuorten vuoro** -hankkeessa tehtiin löytävää, ennaltaehkäisevää ja korjaavaa katutyötä 13–29-vuotiaiden romaninuorten parissa Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla.

Satakunnan yhteisöt ry:n **Yhteinen keittiö – sosiaalista kuntotutusta keittiötoiminnan avulla** -hankkeessa tuettiin porilaisten nuorten ja nuorten aikuisten sekä maahanmuuttajien arjenhallin- taa, elämisentaitoja ja hyvinvointia keittiötoiminnan avulla.

Sirkkulanpuiston toimintayhdistyksen **TuNe – Elämä vireeseen** -hankkeessa tuettiin kuopiolais- ten yli 30-vuotiaiden asunnottomien tai asunnottomuuden uhan alla elävien henkilöiden elämän- hallintaa.

Sirkus Magentan **Sosiaalinen sirkus lastensuojelutyön tukena** -hanke vahvisti lastensuojelun asiakkaiden osallisuutta, aktiivista toimijuutta, positiivista vuorovaikutusta ja tukiverkostoja sir- kuksen keinoin.

SOS Lapsikylän **Lähellä** -hanke toi yhteen ikääntyneet vapaaehtoiset sekä riskissä elävät lapsiper- heet. Näin tuettiin perheiden positiivista elämänskulkua. Toimintaa järjestettiin Mummun ja Vaarin- tuvissa.

Suomen Setlementtiliiton **Arvokas-avustusohjelman koordinaatio** -hanke koordinoi hankever- kostoa, tuki hankkeiden kehittämistyötä, toteutti ohjelmatason vaikutusten arviointia ja viesti toi- minnasta, tuloksista ja vaikutuksista.

Uudenmaan Lihastautiyhdistyksen **ALS ja elämä** -hankkeessa tuettiin diagnoosin saaneita ja lä- heisiä sairauden koko polulla. Hanke tarjosi kriisitukea, ohjausta ja neuvontaa sekä kokemustietoa ja vertaistukea.

Ohjelman yhteiset ilmiöt: eriarvoisuus ja osallisuus

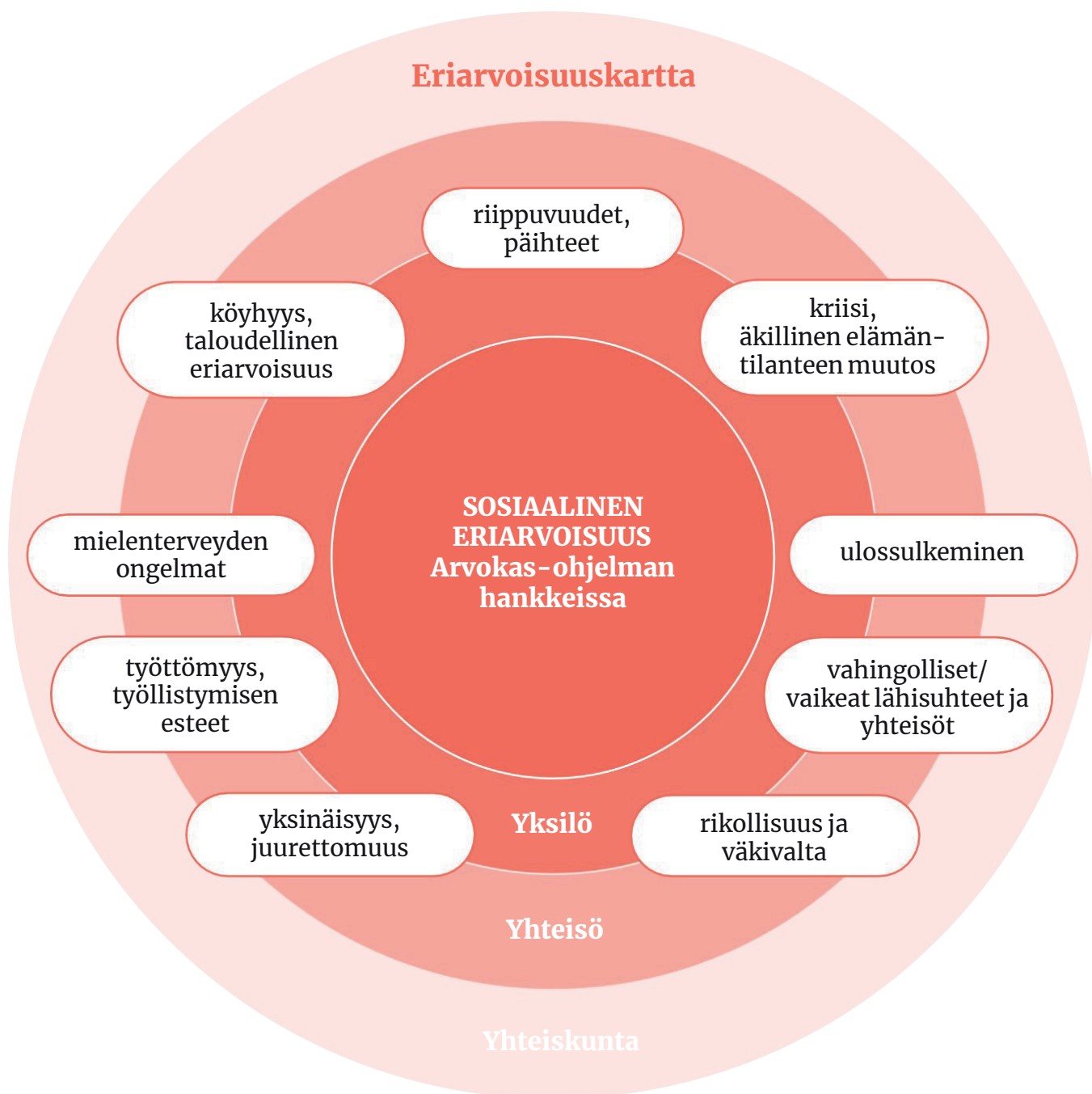
Arvokas-ohjelmakokonaisuuteen kuuluvat hankkeet tuottivat arjen työllään ratkaisuja erilaisiin sosiaaliseen eriarvoisuuteen ja osallisuuteen liittyviin haasteisiin. Hankkeiden kohderyhmien, toimintatapojen ja työskentelymuotojen kirjo oli laaja. Ohjelmатason arvioinnin ja vaikuttavuuden tunnistamisen edellytyksenä oli, että hankkeista löydettiin erityisesti eriarvoisuuden käsitteen alta joitakin rajatumpia yhteisiä teemoja.

Yhteistä ilmiötä tarkasteltaessa edettiin toiminnan tasolta kohti ilmiötason ymmärrystä ja yhteiskunnallisiin kehityskulkuihin liittyvien yhteyksien tunnistamista. Näin tavoitettiin ongelmien taustalla vaikuttavia juurisyitä. Juurisyiden perusteella luonnosteltiin Arvokas-ohjelman eriarvoisuuskartta. Se toimi pohjana arviointityön teemoitukselle sekä tiedonkeruulle hankkeiden osallistujilta.

Arvokkaan hankkeissa sosiaalisen eriarvoisuuden juurisyiksi tunnistettiin työttömyys ja työllistymisen esteet, yksinäisyys ja juurettomuus, kriisit ja äkilliset elämäntilanteen muutokset, riippuvuudet ja päihteet, mielenterveyden ongelmat, vahingolliset/vaikeat lähisuhteet ja yhteisöt sekä rikollisuus ja väkivalta, itsenäisen elämän haasteet sekä köyhyys ja taloudellinen eriarvoisuus. Kaikkien näiden teemojen kanssa oli tarpeen työskennellä niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnankin tasolla.

Kaikissa hankkeissa työskenneltiin eriarvoisuuden vähenemiseksi. Eriarvoisuuden taustalta löytyi lukuisia erilaisia juurisyitä. Näiden joukosta tunnistettiin kuitenkin myös kaikille hankkeille yhteisiä tekijöitä. **Tällaisiksi Arvokkaan hankkeita yhdistäviksi juurisyiksi löydettiin ohjelman alkuvaiheilla köyhyys, yksinäisyys ja ulossulkeminen.** Yhteisten ilmiöiden tunnistaminen oli tärkeää sekä yhteisen vaikuttamistyön että ohjelmатason arviointitutkimuksen toteuttamiseksi. Arvokkaan tapahtumissa, viestinnässä ja arvioititutkimuksen tuottamissa raporteissa keskityttiin näihin yhteisiin teemoihin.

Kun tarkastellaan eriarvoisuutta ja sen taustasyitä, puhutaan väistämättä myös osallisuudesta ja osallistumismahdollisuuksista. Osallisuuden vahvistaminen on voimakas keino eriarvoisuuden vähentämiseksi. Arvokkaan tavoitteena onkin ollut sekä eriarvoisuuden väheneminen että osallisuuden vahvistuminen. **Erityisesti järjestöjen toiminnan näkökulmasta nämä ilmiöt kietoutuvat tiiviisti toisiinsa.** Järjestöt ovat usein mahdollistamassa ja vahvistamassa osallistumismahdollisuuksia.

Arvokkaan hankkeiden yhteistyönä luotu kooste eriarvoisuuden juurisyistä ohjelman hankkeissa.

Eriarvoisuus

Eriarvoisuus näkyy eri sosioekonomisten ryhmien välillä vahvasti ja ero on havaittavissa miltei jokaisella hyvinvoinnin ja terveyden ulottuvuudella. Sosioekonomisella asemalla viitataan yleensä hyvinvoinnin aineellisiin ulottuvuuksiin ja niiden hankkimiseen tarvittaviin edellytyksiin, kuten tuloihin, omaisuuteen ja asumistasoon. Niiden hankkimisen mahdollisuuksiin vaikuttavat koulutus, ammatti ja asema työelämässä. Sosioekonomisilla tekijöillä on johdonmukainen ja selvä yhteys hyvinvointiin, terveyteen ja niiden määrittäjiin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.) Sosiaalinen eriarvoisuus on kuitenkin myös rakenteellista: eriarvoisuutta luovia ja ylläpitäviä päätöksiä, järjestelmiä ja käytäntöjä, poliittista ja sidoksissa arvoihin, ideologioihin ja intresseihin, ylisukupolvista ja sosiaalisen aseman periytymiseen kytkeytyvää, kokemuksellista ja sosiaalisesti määrittyvää.

Eriarvoisuus on kaikkia niitä tekijöitä ja mekanismeja, jotka ehdollistavat ja rajoittavat ihmisen täysvaltaista osallisuutta yhteiskuntaan elämän eri vaiheissa. Se on ihmisoi-keuksien ja ihmisen kasvun ja potentiaalin eväämistä. Eriarvoisuus on yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ilmiö, joka rajoittaa (meistä useimpien) mahdollisuuksia toimia ihmisenä. Se heikentää terveyttä, itsekunnioitusta, itsetuntemusta ja voimavaroja osallistua aktiivisesti maailman menoon. (Therborn 2014.)

Eriarvoisuus on siis

- Elämänehtojen eriarvoisuutta: ihmisten elinmahdollisuuksiin vaikuttavaa sosiaalisesti rakentuvaa eriarvoisuutta (kuolleisuus, elinajanodote, lasten terveyden mittarit, nälkä, aliravitsemus).
- Eksistentiaalista eriarvoisuutta: ihmisarvoon liittyvää eriarvoisuutta (riippumattomuus, arvokkuus, vapauden aste, oikeus tulla kunnioitetuksi ja kehittää itseään), jota tuotetaan suhteessa toiseuttamiseen (sukupuoli, rotu, ikä).
- Resurssien eriarvoisuutta: toimijoilla on käytettävissä eriarvoiset resurssit (tuotot, koulutus, valta, sosiaaliset suhteet; vanhempien antama taloudellinen ja kulttuurinen pääoma). (Therborn 2014; 2019.)

Osallisuus

Osallisuus on monitahoista kuulumista, tekemistä ja vaikuttamista. Se on yksilöllinen kokemus ja tunne, jolla on sosiaalinen ulottuvuus ja yhteys. Osallisuuden kokemus muodostuu, kun tunnemme olevamme tasavertaisia jäseniä yhteiskunnassa sekä omis-
sa yhteisöissämme, kuten työpaikalla, harrastuspiireissä ja naapurustossa. Osallisuus ei toteutuakseen vaadi aktiivista osallistumista, vaan jokainen voi osallistua yhteisöihinsä omien voimavarojensa ja halujensa mukaan. Osallisuuden kokemus tukee hyvää elämää ja terveyttä.

Sitä vahvistavat esimerkiksi riittävä toimeentulo sekä mahdollisuus samoihin asioihin kuin muillakin yhteiskunnan jäsenillä: terveyteen, koulutukseen, työhön, kotiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Sitä lisää tunne muiden arvostuksesta ja luottamuksesta sekä varmuus siitä, että voi ilmaista mielipiteensä ja halutessaan vaikuttaa itseään koskeviin asioihin.

Usein osallisuus jaetaan poliittiseen osallisuuteen, jota ovat sekä edustuksellinen demokratia että ihmisen mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä liittyviin asioihin, sekä sosiaaliseen osallisuuteen, joka on kiinnittymistä yhteisöihin, ympäristöön ja yhteiskuntaan. Toisinaan mukaan liitetään myös osallisuuden hyvinvointiulottuvuus, jolla tarkoitetaan riittäviä aineellisia resursseja ja toimintamahdollisuuksia. (Esim. Raivio & Karjalainen 2013.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sosiaalisen osallisuuden edistämisen Sokra-hankkeessa määritellään osallisuus kuulumisena sellaiseen kokonaisuuteen, jossa pystyy liittymään erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin ja elämän merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin. Osallisuus on vaikuttamista oman elämänsä kulkuun, mahdollisuuksiin, toimintoihin, palveluihin ja joihinkin yhteisiin asioihin. (Isola ym. 2017, s.5.)

Osallisuus on paitsi kuulumista johonkin, myös mahdollisuuksia osallistua ja tuottaa eritasoista ja sisältöistä toimintaa. Näin osallisuus linkittyy vahvasti itsensä toteuttamisen mahdollisuuksiin. (Särkelä-Kukko & Mulari 2016.) Osallisuuden kokemukseen kuuluvat olennaisesti oman elämän toimijuudet ja niiden rakentuminen suhteessa muihin ja yhteiskunnan rakenteisiin (Särkelä-Kukko 2019). Osallisuuden kokemukset rakentuvat pienistä arjen asioista, kuten kuulluksi ja huomioduksi tulemisesta, sosiaalisista verkostoista, omaan elämään ja laajemmin yhteiskunnan asioihin vaikuttamisesta ja eri tasoista kohtaamisista.

Arvokas-ohjelmassa työstimme osallisuuden kokemuksia eri hankkeissa työpajassa vuonna 2019. Työpajassa todettiin onnistumisten kokemusten sekä turvallisen tilan ja ympäristön olevan osallisuuden kannalta tärkeitä. Hankkeissa onkin tarjottu osallistujille mahdollisuuksia liittyä yhteiseen tekemiseen ja jätetty samalla tilaa jokaisen omille oivalluksille. Työpajassa nousi esille erityisesti se, miten tärkeä merkitys toiminnalla ja tekemisellä on osallisuuden kokemuksen rakentumiselle. Luovassa toiminnassa keskitytään nimenomaan tekemiseen, ja tämä helpottaa osallistumista ja kasvattaa osallisuuden tunnetta. Kun pääsee tekemään itse eikä tarkkaileva katse kohdistu omaan persoonaan vaan tekemiseen ja toimintaan, on osallistumisen kynnyks matalampi. Silloin itsestään on helpompi antaa juuri sen verran kuin siinä tilanteessa haluaa.

Osallisuuden käsite on monitahoinen ja lopulta osallisuus on erityisesti yksilöllinen kokemus. Kuitenkin osallisuuden rakentaminen lähtee helposti lähestyttävistä perusasioista: tärkeää on paikka, johon mennä, yhteisö, johon kuulua ja toiminnot, joihin kiinnittyä. Näiden toteutuessa toteutuu myös arjen osallisuus.

Arviointitutkimus

Arvokas-ohjelman koordinaatiohanke seurasi hankeaikana sekä yksilötason muutoksia että hankkeiden laajempia vaikutuksia. Tavoitteena oli lisätä yhteistä ymmärrystä eriarvoisuuden yhteiskunnallisista rakenteista ja ratkaisuista osallisuuden vahvistamiseksi ja eriarvoisuuden vähentämiseksi.

Tietoa hankkeista kerättiin muun muassa osallistujakyselyn avulla. Kysely toteutettiin kahdessa osassa: osallistujat vastasivat kyselyyn toiminnassa aloittaessaan sekä myöhemmin toiminnassa jo mukana oltuaan. Vastaukset linkitettiin toisiinsa tunnisteen avulla, vastaajien kuitenkin pysyessä anonymoineina. Tietoa kerättiin vuosina 2019–2021. Vastauksia osallistujakyselyyn saatiin 437 vastausta yhteensä 310 henkilöltä. Yhdistettävissä olevaa seurantatietoa oli 127 henkilöltä.

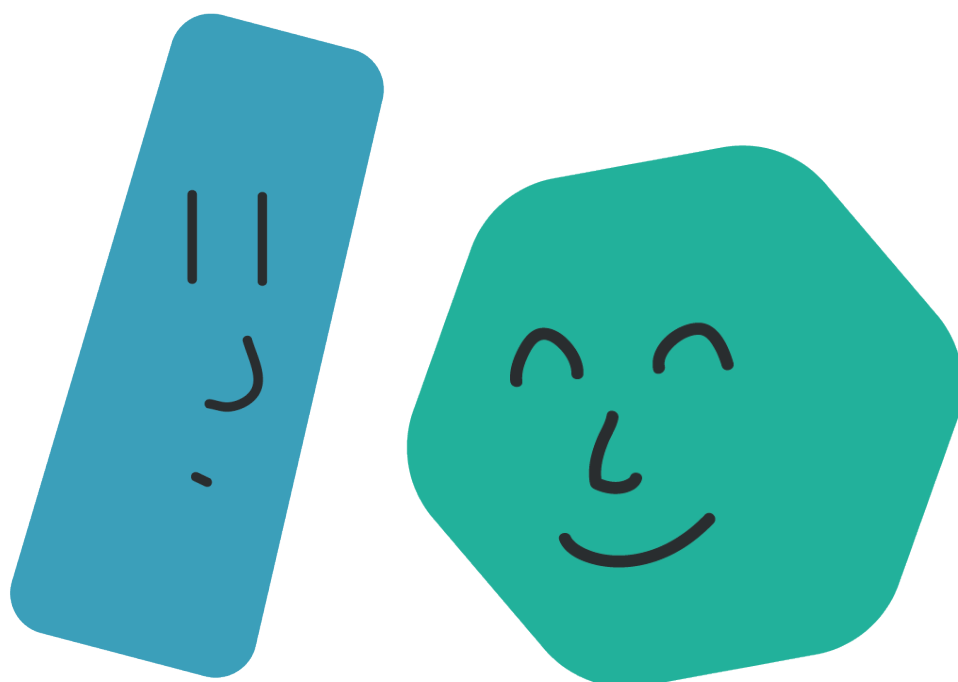
Osallistujakyselyssä kartoitettiin vastaajan taustatietoja ja muutamia elämäntilanteeseen liittyviä tietoja, kysyttiin osallisuuteen ja toimijuuteen sekä hyvinvoinnin eri ulottuvuuksiin liittyviä kysymyksiä sekä seurattiin vastaajan omia tavoitteita toimintaan osallistumiseksi. Jälkimmäisessä kyselyssä kysyttiin myös toiminnan vaikutuksia vastaajan näkökulmasta.

Kyselyn indikaattorit valittiin vastaamaan tunnettujen hyvinvointi- ja osallisuustutkimusten kysymyksenasettelua. Kysymyksiin otettiin mallia muun muassa seuraavista kyselyistä: FinSote, RAY-Barometri, THL:n osallisuustutkimus, Nuorisobarometri ja UTH. Arvokkaan osallistujakyselyn suunnittelussa otettiin huomioon myös Setlementtikyselyn kysymykset vertailtavuuden varmistamiseksi. Setlementtikyselyllä on tarkoitus kerätä yhteismitallista tietoa setlementtien järjestötyön toiminnasta. Setlementtikyselystä oli lopulta käytössä pilottikierroksen vastaukset, joten varsinaista vertailuaineistoa siitä ei vielä saatu.

Muina aineistoina osallistujakyselyn rinnalla käytettiin hanketyöntekijöiltä useassa eri yhteydessä kerättyjä tietoja (sähköpostitse ja työpajassa vuonna 2019, Arvokkaan syysseminaarin työpajassa 2020 sekä keskustellen 2021). Koosteen kirjoittamisessa käytettiin myös hanketyöntekijöiden vuonna 2019 kokoamia tietoja toiminnoistaan sekä heidän STEAlle toimittamiaan vuoden 2020 toimintaa koskevia tuloksellisuusraportteja.

Käytössä oli myös RAY tukee -barometrin aineisto. RAY tukee -barometriaineisto sopi erityisen hyvin vertailuaineistoksi, koska siinä oli mukana nimenomaan yhteisöllisyyden ja osallistumismahdollisuuksien vahvistamiseen suunnattujen hankkeiden osallistujien vastauksia.

RAY tukee -barometri on Raha-automaattiyhdistyksen vuonna 2016 teettämä kyselytutkimus. Kysely kohdentui niihin järjestöihin, jotka saivat avustusta yhteisöllisyyden ja osallistumismahdollisuuksien tavoitealueelta. Näistä 294 järjestöstä poimittiin maantieteellisen edustavuuden huomioivalla satunnaisotannalla 54 järjestöä. Kustakin järjestöstä hyväksyttiin korkeintaan 40 vastausta ja näin lopullisessa aineistossa oli 1551 vastausta. Barometrin kysymyksillä on pyritty mittaamaan erilaisten asiakas- ja kohderyhmien kokemuksia järjestötoiminnan hyödyistä. (Raha-automaattiyhdistys 2016.)

Eriarvoisuus koskettaa laajaa joukkoa ihmisiä

Arvokas-ohjelman kohderyhmä

Arvokas-ohjelman hankkeet oli suunnattu ihmisille, jotka elivät haasteellisissa elämäntilanteissa tai kokivat huono-osaisuutta. Tämän rajauksen sisälle mahtui kirjava joukko kohderyhmiä ja elämäntilanteita. Hankkeet myös toimivat erilaisin tavoin – toisissa työskenneltiin tiiviisti pienemmän osallistujajoukon kanssa, toisissa tavattiin suurempia määriä väkeä tai keskusteltiin esimerkiksi chatin kautta. Osa toiminnoista sisälsi tiivistä osallistumista, osassa osallistuja oli mukana harvemmin.

Hankekohtaiset kohderyhmät kattoivat laajan kirjon erilaisia elämäntilanteita. Arvokkaan hankkeissa oli toimintaa niin lapsiperheille kuin vaikkapa rikostaustaisille ja vangeille. Seuraavaan kuvaan on koottu hankkeiden kohderyhmät. Tiedot ovat peräisin hankkeiden koordinaatiohankkeelle toimittamista tiedoista.

Arvokas-ohjelman hankkeiden kohderyhmät:

Vaikeat ja haastavat elämäntilanteet

- Syrjäytyneet tai syrjäytymisvaarassa olevat henkilöt Rauman seudulla
- Asunnottomuutta tai asunnottomuusuhkaa kokevat henkilöt Kuopion seudulla
- Väkivallan vuoksi perheistään ja taustayhteisöistään irtautuneet nuoret pääkaupunkiseudulla
- Itä-Euroopan romanit Uudellamaalla
- Nivelvaiheessa olevat epilepsiaa sairastavat
- ALSiin sairastuneet ja heidän läheisensä

Arjen mielekkyyttä

- Esimerkiksi lievän kehitysvamman tai mielenterveyssyiden vuoksi vapaaehtoisena toimimiseen erityistä tukea tarvitsevat henkilöt Lahden alueella
- Apua arjenhallinnan kehittämiseen ja yksinäisyyden vähentämiseen yhteisten ruokailujen avulla tarvitsevat nuoret, maahanmuuttajat, päihde- ja mielenterveyskuntoutujat sekä ikääntyneet Porin seudulla
- Maahanmuuttajanaiset ja vapaaehtoiset luontoystävät Jyväskylän seudulla
- Vangit ja rikostaustaiset ihmiset Etelä-Suomessa
- 18–25-vuotiaat kehitysvammaiset nuoret ja kehitysvamma-alan ammattilaiset, joille tieto päihteistä ja rahapelaamisesta on ajankohtaista
- Työttömät, osa-aikatyössä olevat ja työkyvyttömät Jyväskylän seudulla

Kokemukset keskustelun keskiöön

- Nuoret ja aikuiset kehitysvammaiset ihmiset sekä sosiaali- ja terveysalan työntekijät ja päättäjät kunnissa
- Kokemusasiantuntijatoiminnasta kiinnostuneet sijaishuollossa asuvat ja asuneet 13–29-v. nuoret
- Teatterista kiinnostuneet vapautuneet vangit ja yhdyskuntaseuraamusta suorittavat henkilöt

Perheiden tueksi

- Alle kouluikäisten lasten perheet ja vapaaehtoiset isovanhemmat Pohjois-Karjalan seudulla
- Turun seudulla 12–16-vuotiaat tytöt, joilla on alkavia mielenterveyden ongelmia sekä heidän äitinsä tai muu läheinen naishenkilö
- Apua kasvatuksen haasteisiin tarvitsevat maahanmuuttajataustaiset vanhemmat lapsineen Tampereen seudulla
- Haavoittuvassa asemassa elävät lapsiperheet ja vapaaehtoiset isovanhemmat Espoossa ja Vantaalla
- Kuormittavissa elämäntilanteissa olevat vanhemmat, jotka kaipaavat anonyymia keskusteluapua

Nuorten asialla

- 15–29-vuotiaat NEET-nuoret Helsingissä
- Toistuvasti rikoksia tekevät alaikäiset ja heidän lähiyhteisönsä Helsingissä
- 13–18-vuotiaat sijoitetut nuoret ja jälkihuollon asiakkaat sekä lähiaikuiset Helsingissä
- Lastensuojelun asiakkaat ja henkilökunta Helsingissä
- Romaninuoret, jotka tavoitetaan etsivällä työllä pääkaupunkiseudulla

Arvokkaan hankkeita rahoitettiin vuosina 2018–2021. Hankkeiden viimeisiä toimintavuosia väritti maailmanlaajuinen koronapandemia. Tämä ymmärrettävästi muokkasi toimintaa, kun esimerkiksi ryhmätapaamisia jouduttiin siirtämään nettiin tai perumaan kokonaan. Hankkeissa tehtiin kuitenkin aktiivisesti töitä kohderyhmien tavoittamiseksi ja tässä myös onnistuttiin. Toimintaa toteutettiin esimerkiksi turvavälein ulkona, videovälitteisesti tai vaikkapa viestintäpalvelu Discordin kanavien kautta.

Vuonna 2020 Arvokkaan hankkeiden toiminta tavoitti rahoittajalle toimitettujen tuloksellisuusraporttien mukaan yli 16 000 ihmistä. Koronan mukanaan tuomia muutoksia toimintaan kuvaa hyvin se, että yksilöllisen tuen kohtaamisia oli enemmän kuin ryhmätöiminnan osallistujakertoja.

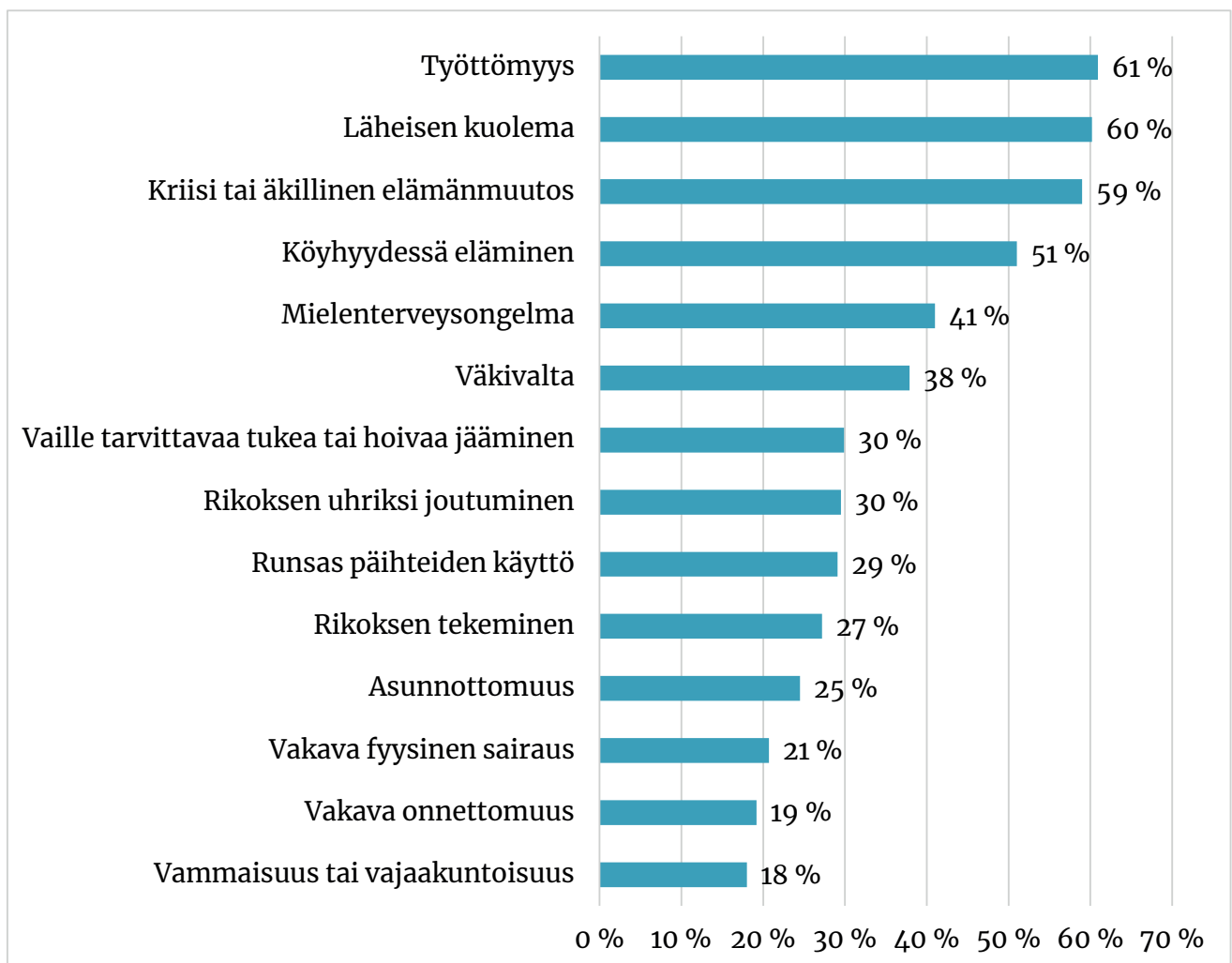
Vuonna 2020 Arvokas-ohjelman hankkeissa oli yhteensä

Osallistujat ovat kohdanneet monenlaisia haasteita elämässään

Arvokas-ohjelmassa pyrittiin tavoittamaan haasteellisissa elämäntilanteissa eläviä ja/tai huono-osaisuutta kokevia ihmisiä. Tässä onnistuttiin hyvin. Ohjelman hankkeet onnistuivat suuntaamaan toimintaansa erityisesti heille, jotka kokivat laajemmin huono-osaisuutta. Tämä kävi selvästi ilmi Arvokkaan osallistujakyselyn vastauksista.

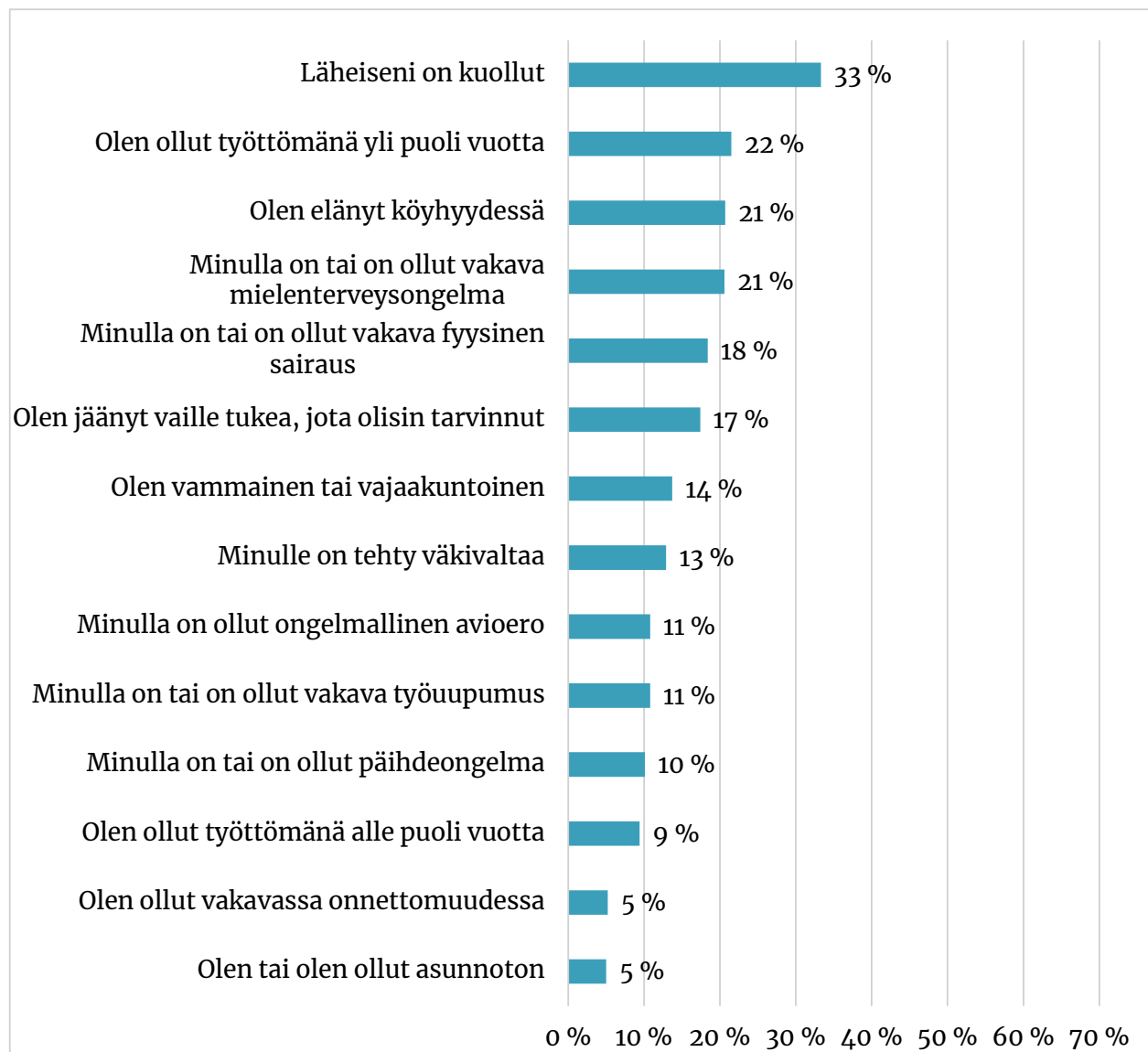
Arvokkaan osallistujakyselyssä kysyttiin hankkeiden osallistujilta erilaisia taustatietoja, elämäntilanteeseen liittyviä tietoja, osallisuuteen ja toimijuuteen liittyviä kysymyksiä sekä tavoitteita hankeajalle ja myöhemmin myös vastaajan kokemia hanketoiminnan vaikutuksia. Ensimmäisessä kyselyssä oli mukana kysymys elämän aikana kohdatuista haasteista. Vastaajilta kysyttiin haasteista näin: *Ihmiset kohtaavat elämässään moniakin haastavia asioita. Oletko kohdannut seuraavia asioita henkilökohtaisesti (=1) tai perheessä tai lähipiirissä (=2). Ympyröi valitsemasi vaihtoehto. Voit valita molemmat vaihtoehdot.* Seuraavassa kuvassa näkyvät vastaukset henkilökohtaisesti kohdattujen haasteiden osalta.

Oletko kohdannut seuraavia asioita henkilökohtaisesti? Vastaukset 261 henkilöltä.

Joka toinen Arvokkaan osallistujakyselyn vastaajista kertoi eläneensä köyhyydessä (51 %). Raha-automaattiyhdistys teetti vuonna 2016 RAY tukee -barometrikyselyn yhteisöllisyyden ja osallistumismahdollisuuksien edistämisen tavoitealueen avustuksia saaville järjestötoimijoilleen ja kysyi samaa asiaa. Köyhyydessä RAY barometrin 1551 vastaajasta kertoi eläneensä joka viides (21 %). Arvokas-ohjelma tavoittaa siis selkeästi enemmän köyhyyttä omakohtaisesti kokeneita ihmisiä kuin RAY tukee -barometrissa mukana ollut järjestötoiminta keskimäärin. Ero on huomattava.

Vastaavia eroja löytyy myös muiden vastausten kohdalta. Esimerkiksi asunnottomuutta kertoi omakohtaisesti kokeneensa Arvokkaan osallistujakyselyn vastaajista 25 %, RAY tukee -barometrin vastaajista 5 %. Osa kysymyksistä on kysytty eri tavoin, joten niitä ei voinut suoraan verrata. Kuitenkin esimerkiksi väkivallan kokemuksista löytyi selkeä ero, joka tuskin selittyy pelkillä sanavalinnoilla. Arvokkaan osallistujakyselyn vastaajista väkivaltaista omakohtaista kokemusta oli 38 prosentilla, kun RAY tukee -barometrin vastaajista väkivaltaa oli kokenut 13 %.

RAY tukee -barometrissa ollut kysymys kohdatuista haasteista (N=1551).

Kokonaisuudessaan RAY tukee -barometrin vastaajat olivat kokeneet erilaisia haasteita harvemmin kuin Arvokkaan osallistujakyselyyn vastanneet. Myös haasteiden kasautuminen erosi toisistaan. RAY tukee -barometrin vastaajista suurin osa oli kokenut korkeintaan kaksi haastetta. Viisi tai useamman haasteen rastittaneita oli 6 %. Arvokkaan osallistujakyselyn vastaajista sen sijaan joka toinen (49 %) merkitsi kohdanneensa viisi tai useamman haasteen. Lukuja ei toki voi verrata suoraan, koska kysymykset ovat erilaisia. Yhdistettynä muihin tietoihin hankkeista ja Arvokkaan osallistujakyselyn vastaajista ero vaikuttaa kuitenkin varsin totuudenmukaiselta. Tämä antaa hyvän käsityksen vastaajajoukkojen erilaisista taustoista. Arvokkaan hankkeisiin osallistujat ovat kokeneet enemmän haasteita ja tätä kautta oletettavasti myös eriarvoisuutta, kuin keskimääräinen RAY:n (nyk. STEAn) tukeman sosiaali- ja terveysalan järjestöjen yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen keskittyneen hanketoiminnan osallistuja.

Arvokkaan hankkeisiin osallistuneiden joukossa haasteiden kasautuminen oli erityisen vahvaa köyhyydessä eläneiden osallistujien joukossa. Jossain vaiheessa elämäänsä köyhyyttä kokeneet Arvokkaan osallistujakyselyn vastaajat olivat useimmiten kokeneet myös huomattavan määrän muita kysytyjä haasteita. Siinä missä köyhyyttä elämänsä aikana kohdanneista vastaajista joka toinen kertoi kokeneensa vähintään seitsemän kysytyistä haasteista, vastasi muista vastaajista näin noin joka kahdeskymmenes.

Myös muiden kysymysten pohjalta tarkasteltuna on selvää, että Arvokkaassa on onnistuttu hienosti tavoittamaan eriarvoisuutta kokevia ihmisiä. Esimerkiksi itsensä melko usein tai jatkuvasti yksinäisiksi tunti 25 % vastaajista. Valtaosa näistä aloituskyselyiden vastauksista on annettu ennen koronapandemiaa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen FinSote 2017–2018-aineistosta selviää, että samalla tavalla samaan kysymykseen vastasi 8 % suomalaisista (FinSote 2018). Koronavuonna 2020 yksinäisten määrä oli hieman suurempi, mutta silloinkin 11 % (FinSote 2020).

Arvokkaan osallistujakyselyn aineistosta näkyy monessakin kohtaa sama tulos: **Arvokkaan hankkeet olivat onnistuneet tavoittamaan eriarvoisuutta kokevia tai haastavassa elämäntilanteessa olevia ihmisiä.** Esimerkiksi peräti joka kolmas Arvokkaan osallistujakyselyn vastaaja kertoi kokevansa, että muut ihmiset suhtautuvat häneen positiivisesti korkeintaan joskus. Luku on pysäyttävä ja kertoo ulkopuolisuuden kokemuksesta. Sama joukko vastaajista koki monia muita sosiaalisen hyvinvoinnin vajeita. He olivat muun muassa muita tyytymättömämpiä ihmissuhteisiinsa, suhtautuivat tulevaisuuteensa muita pessimistisemmin ja uskoivat muita vastaajia vähemmän mahdollisuuksiinsa vaikuttaa omaan elämäänsä. He osallistuvat harvemmin johonkin toiseen järjestettyyn yhteiseen toimintaan ja arvioivat yhteiskunnallisen asemansa muita matalammaksi.

Myös osallistujien esittämät toiveet kuvaavat hyvin sitä, että Arvokkaan hankkeet ovat onnistuneet tavoittamaan kohderyhmäänsä. Osallistujakyselyssä kysyttiin, minkä asioiden vastaajat toivovat muuttuvan elämässään. Osallistujien esittämissä toiveissa korostuivat työ, koulutus, parempi taloudellinen tilanne, ystävyys-suhteet, päihteettömyys ja hyvä terveys. Osallistujien esittämät toiveet kuvaavat sitä, että ohjelman hankkeet ovat tavoittaneet osallistujia, joilla on hyvinvointivajeita.

Kolme tarinaa Arvokas-ohjelmasta

”Maailmaa ei muuteta yksin”

“Olin pitänyt itseäni introverttinä. Se sana ei ole enää suojakilpi, eikä rajoita minua enää.”

Lahtelainen Nikke Lehtinen on selvinnyt läpi rankkojen vuosien, mukanaan vaikea masennus, kaksisuuntainen mielialahäiriö ja uniapnea. Apua ja tukea hän on saanut mm. lautapelikerhosta, jota hän on vetänyt jo pari vuotta.

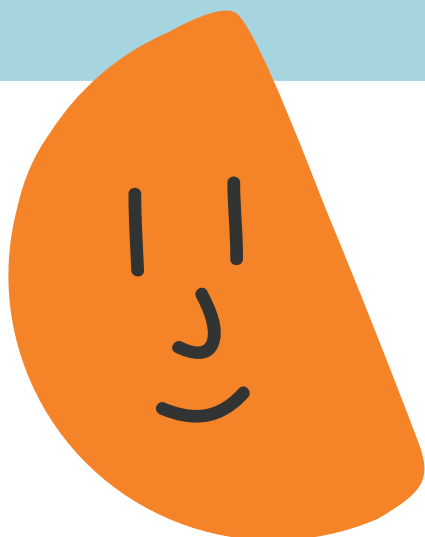
Pelaaminen on Nikelle paitsi viihdettä, myös terapiaa. Välillä Nikke antaa pelin hahmolle piirteitä, joita haluaa itsestään pois.

Nikke on mukana Lahden Diakonialaitoksen Tukea vapaaehtoisuuteen -hankkeessa, johon hän löysi tutun asukasohjaajan vinkistä. Elämään tuli yllättävä käänne hyvään.

Nyt Nikke on hankkeen pitkäaikaisin vapaaehtoinen, jonka lautapelikerho kokoaa poikaporukan yhteen kerran viikossa. Heitä yhdistää ennen kaikkea rakkaus lautapeleihin, mutta myös haastava elämäntilanne.

Lautapelikerhossa Nikke tajusi, että kaikilla ihmisillä on jotain annettavaa.

“Tajusin, että jos pystyn jakamaan huonot puoleni, miksen pystyisi jakamaan myös niitä hyviä. Näin, että minussa on jotain jakamisen arvoista.”

“Minut nähtiin viimein kokonaisena”

Miro lääkitsee pahaa oloaan kovilla huumeilla monta vuotta. Opintojen aikana elämä rauhoittuu, kunnes elämä alkaa suistua jälleen raiteiltaan. Yliannostuksen jälkeen MIro halvaantuu kaulasta alaspäin.

Puolessa vuodessa hän kävelee taas, mutta elämänilo on kadonnut. Elämän täyttävät kipulääkkeet, huumeet ja rauhoittavat. Seurana ovat halvaantumisesta johtuvat kivut.

Miro tippuu pois kaikesta hoidosta. Hän ei saa lääkkeitä kipuun eikä mielialaongelmiin, ei myöskään terapiaa.

Kun taustalla on runsasta päihteiden käyttöä, saa herkästi otsaansa leiman. Miro kokee, ettei hän ole menneisyytensä takia samalla viivalla muiden kanssa. Hän törmää menneisyyteensä esimerkiksi lääkärissä ja hakiessaan asuntoa.

Nyt Miro on kuivilla. Suurimpana syynä on pääsy TuNe – Elämä vireeseen -hankkeen pariin. Siellä ihminen nähdään kokonaisena. Se ei aina ole itsestäänselvyys.

“Aloin ajatella itseäni ja sitä, haluanko jatkaa tätä elämää. Lähipiirini on jaksanut uskoa ja tsempata, vaikka olen kuinka rymynnyt.”

TuNessa ei tunneta käsitettä normaali ihminen. Miroa ei yritetä mahduttaa muotiin. Tavoitteena ei ole normien mukainen kahdeksasta neljään -ihminen, vaan itsenäinen ja hyvältä tuntuva elämä.

Enemmän kuin murrosiän kriisi

Senni on suuren perheen keskimäinen tytär, jonka huolet hukkuivat aluksi sisarusparvessa näkymättömiin. Muiden ilkeät kommentit satuttivat entisestäänkin haurasta mieltä.

Äiti Anna Kaisa, opettaja, miettii, että ei taida aina olla suutarin lapsella kenkiä...

”Se oli sellainen epäonnistumisen tunne, synkkä hetki. Ja tietysti hätä ja huoli olivat aluksi hirveän vahvoja”, hän kuvaa hetkeä, jolloin kuuli, ettei tyttärellä ole kaikki hyvin.

Avun, tuen ja pitkien keskustelujen kautta äidin ja tyttären suhde on nyt erinomainen. Aina ei tarvitse jaksaa yksin.

Koulupsykologin ja nuorisopsykiatrian vastaanotoilla Senni sai keskittyä itseensä. Niiden apua täydensi Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön Tyttö olet helmi! -hanke, joka antoi äidille ja tyttärelle mahdollisuuden pysähtyä heidän suhteensa äärelle.

Parasta Tyttö olet helmi! -hankkeessa on ollut yhteinen tekeminen.

”Se, että on saanut viettää äidin kanssa aikaa. Meillä on iso perhe, eikä siellä ikinä ole sellaista väliä, että olisimme äidin kanssa kahdestaan”, kertoo Senni.

Vuosi sitten Senni kuvasi äitiään kylmäksi ja etäiseksi. Anna Kaisa katsoo varovaisesti tytärtään ja miettii, ettei taida edes uskaltaa kysyä, miten tämä kuvailisi äitiään nyt.

”En ajattele enää niin”, Senni hymyilee.

Arvokkaan hankkeissa luotiin uusia osallisuutta vahvistavia toimintatapoja

Toimintatavoissa korostuu yksilöllinen kohtaaminen

Arvokas-avustusohjelman tavoitteeksi asetettiin jo ohjelman suunnitteluvaiheessa uusien järjestölähtöisten toimintatapojen löytäminen haasteellisessa elämäntilanteessa tai äkillisessä muutostilanteessa olevien ihmisten tukemiseksi. **Uusia toimintatapoja kehitettiin jokaisessa 25 hankkeessa. Kehitetyt toimintatavat ovat ymmärrettävästi keskenään erilaisia, mutta kaikkia yhdistää osallistujan kohtaaminen yksilöllisesti, jokaisen oman tarpeen mukaan.** Keräsimme syksyllä 2021 kaikilta hankkeilta perustietoja Arvokkaan Ystäväkirjaamme. Hankkeiden kuvauksissa omasta työstään toistuivat sellaiset ilmaisut kuin: *tulee kohdatuksi avoimelta pohjalta, määrittelee itse, mihin tarvitsee apua, läsnäolo, rinnalla kulkeminen, ryhmä päättää itse, vuorovaikutus ja yhteys, kiireetön kohtaaminen, saa olla oma itsensä.*

Toimintatapoja kehitettiin niin yksilötukeen, ryhmätoimintaan, yhteisölliseen toimintaan, vertaistukeen kuin kokemusasiantuntijatoimintojen vahvistamiseenkin. Yksilötukea kehitettiin kevyemmästä ryhmätoimintaan osallistumista tukevasta tuesta todella intensiiviseen ja pitkäaikaiseen vierellä kulkemiseen. Ryhmätoimintoihin tuotiin esimerkiksi uutta ohjausotetta tai uudenlaisia menetelmiä. Yhteisöllisessä toiminnassa luotiin tilaa muun muassa ylisukupolviselle toiminnalle. Vertaistuen toimintatavoilla vahvistettiin vertaisten kohtaamista joko kevyemmin tai intensiivisesti kahden kesken kokemuksia jakaen. Kokemusasiantuntijatoimintojen kehittämisen avulla saatiin vahvistettua esimerkiksi kehitysvammaisten tai lastensuojelun asiakkaiden ääntä sekä tuettiin ihmisten aktiivista kansalaisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia.

Poikkeuksetta kaikissa toimintatavoissa lähdettiin liikkeelle ihmisen kohtaamisesta ja kuuntelemisesta. Hankkeet saivat ylipäättään alkunsa vastatakseen johonkin kohde-ryhmän tarpeeseen. Osallistujille tehtiin tilaa tulla mukaan toimintaan omina itsenään ja omilla ehdoillaan. Paikalle sai tulla ja siellä sai olla ilman, että toimintaan tarvitsi aktiivisesti osallistua. Sai tulla vaikka vain olemaan, eikä itsestään ollut pakko jakaa mitään ennen kuin halusi. Toimintoja ja toimintatapoja suunniteltiin yhdessä osallistujien kanssa. Myös erilaisten materiaalien tuottamisessa kuunneltiin heitä, joita materiaali koskee.

Osallistujien kohtaamisen lisäksi osa uusista toimintatavoista lähestyi kohtaamista laajemmasta perspektiivistä ja tuki kohderyhmän lisäksi myös kohderyhmän ympärillä olevien ihmisten kohtaamisen taitoja. Esimerkiksi osallistujan ja hänen lähiaikuisensa välistä suhdetta tuettiin. Tehtiin moniammatillista yhteistyötä vaikkapa lastensuojelun henkilökunnan tai oppilashuollon kanssa. Tuotettu materiaalikin voi toimia keskustelun ja kohtaamisen avauksena: selkokielen päihde- ja pelikasvatuksen materiaalien tuottajien viestinä on, että aiheesta voi keskustella kenen tahansa kanssa ja päihde- ja peliriippuvuuksien kysymykset koskevat myös kehitysvammaisia.

Esimerkkejä kehitetyistä toimintatavoista

Arvokkaan aikana kehitetyissä toimintatavoissa tehtiin uusia aluevaltauksia. Muutamissa hankkeissa tuotiin aiemmin muualla käytetty toimintamalli uuden kohderyhmän ulottuville. Arvokkaan aikana onnistuttiin tavoittamaan kohderyhmiä, joita kukaan muu ei ollut tavoittanut tai jolle ei ole aiemmin ollut olemassa tarvittua tukea. Lisäksi löydettiin uusia tapoja toimia erilaisten kohderyhmien kanssa.

Seuraavaksi esitämme joitain esimerkkejä kehitetyistä toimintamalleista. Esimerkit on valittu siten, että ne kuvaavat hyvin Arvokas-ohjelman hankkeille tyypillisiä ratkaisuja. Järjestölähtöisten toimintatapojen kehittämisessä näkyy hankkeiden taustajärjestöjen syvällinen ymmärrys kohderyhmien tarpeista ja toimivista käytännöistä. Toimintoja kehitettiin yhdessä osallistujien kanssa.

Muutama hanke otti käyttöön tunnetun toimintamallin uuden kohderyhmän kanssa. Tällaisia olivat esimerkiksi Kukunorin Kulttuurikongin kulttuuripajamalli vangeille, Portti-teatterin yhteisöteatteriprojekti Sellistä stagelle rikostaustaisten osallistujien kanssa tai Sirkkulanpuiston toimintayhdistyksen TuNe-hankkeen käyttämä traumainformoitu työote asunnottomien ja asunnottomuusuhan alla elävien tukemiseksi.

Hankkeissa tavoitettiin kohderyhmiä, joille ei ole aiemmin ollut olemassa tukea, palvelua tai materiaalia. Osa kohderyhmistä oli ollut palveluiden ulkopuolella tai heille ei ollut löytynyt tarpeeksi kohdennettua tukea. Loisto settlementin Bahar-hanke tarjosi pitkäaikaista psykososiaalista tukea kunniaan liittyvää väkivaltaa kohdanneille nuorille ja nuorille aikuisille. Jo mainittu Sirkkulanpuiston toimintayhdistyksen TuNe-hanke onnistui tavoittamaan ihmisiä, jotka olivat tippuneet julkisen tukiverkon ulkopuolelle. Tarvittava tieto ei edelleenkään saavuta yhdenvertaisesti kaikkia kohderyhmiä. EHYT ja Kehitysvammaliitto toteuttivat SELVIS-hankkeessa ensimmäistä kertaa selkokielistä materiaalia päihde- ja peliriippuvuuksista. Materiaali on kehitetty kehitysvammaisia ajatellen ja heitä kuunnellen. Selkokielisten materiaali toimii kuitenkin kaikille selkokieltä tarvitseville.

Monessa hankkeessa löydettiin uusia tapoja toimia erilaisten kohderyhmien kanssa. Esimerkiksi Mannerheimin lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön Tyttö olet helmi! -hankkeessa yhdistettiin toiminnallisia menetelmiä videoreflektiiviseen äidin ja tyttären vuorovaikutusta tukevaan menetelmään. Hankkeessa kehitettiin työote, jossa äitien ja tyttöjen suhdetta tukemalla vahvistettiin tytön mielen hyvinvointia. Kehitysvammaisten Tukiliiton Aarne ja Aune -hankkeessa työstiin kahta osallistavan ryhmätöiminnan mallia, joissa ryhmä toimii osallistujalähtöisesti. Ryhmissä käytettiin aikuisena aikuiselle -ohjaamiskäytäntöä. Sen ajatuksena on, että kehitysvammainen ihminen ja ryhmän vetäjä kohtaavat tasavertaisina ihmisinä. Tämä ei kehitysvammaisten kokemusmaailmassa edelleenkään aina ole ihan tavallista. Ryhmätöiminnan mallien lisäksi Aarne ja Aune -hanke loi kehitysvammaisten ihmisten kokemustoimijaverkoston. Verkosto kokosi yhteen aiemmin vähän vaikuttaneita, mutta vaikuttamiseen motivoituneita kansalaisia.

Uusia toimintatapoja edusti myös Romano Mission Terne apre -hanke, jossa romanitautiset työntekijät jalkautuivat romaninuorten pariin. Hankkeessa onnistuttiin toimimaan sillanrakentajina romaninuorten asioissa esimerkiksi muiden jalkautuvaa työtä tekevien tahojen kanssa. Työntekijöiden oma romanitautista oli tärkeä tekijä yhteyden rakentamisen kannalta. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Vanhemmuuden verkkotuki rakensi hankkeen aikana kuormittuneessa elämäntilanteessa eläville vanhemmille mahdollisimman matalan kynnyksen tapaa puhua asioista, joista on yleensä vaikeaa puhua. Tuloksena syntyi anonyymi ajanvarauschat, jossa vanhempi saa tukea chat-keskustelun kautta. Chatiin voi myöhemmin palata keskustelemaan lisää saman anonyymiksi jäävän tukihenkilön kanssa.

Toimintaa tukevia ja haastavia asioita

Tavoitteiden saavuttamista edistäneitä tekijöitä

Arvokkaan hankkeissa kehitettiin onnistuneesti erilaisia uusia järjestölähtöisiä toimintatapoja. Mikä näiden toimintatapojen toteuttamista sitten matkan varrella edisti ja esti? Tähän lähdimme etsimään vastauksia rahoittajalle lähetetyistä tuloksellisuusraporteista. Vuoden 2020 toimintaa koskevassa rahoittajan vaatimassa tuloksellisuusraportissa hanketyöntekijöitä pyydettiin arvioimaan, mitkä tekijät edistivät ja estivät toimintojen ja tuotosten aikaansaamista. Avovastauksiin kirjattiin molemmissa tapauksissa monia yhteisiä tekijöitä.

Yhtenä eniten mainintoja saaneista toimintojen ja tuotosten aikaansaamista edistäneistä tekijöistä olivat hyvin valitut työntekijät ja laaja taustatuki. Motivoitunut, kyvykäs ja monipuolisesti koulutettu hankehenkilöstö nostettiin esille joka toisessa vastauksessa. Erittäin tärkeänä tekijänä nähtiin myös entistä aktiivisempi kunta- ja järjestöyhteistyö sekä ylipäättään toimivat verkostot erityisesti muiden saman kohderyhmän kanssa työskentelevien kanssa. Lisäksi muiden tahojen kiinnostus toimintaa kohtaan ja hyvä yhteistyö oli ollut tärkeä edistävä tekijä.

Tärkeitä toiminnan toteuttamisen mahdollistaneita tekijöitä olivat myös hyvät toimitilat, järkevä sijainti, toimiva hankesuunnitelma, tavoitteisiin sitoutuminen ja niiden seuraaminen. Taustayhdistyksen tuki ja puitteet ja työyhteisö nostettiin myös useissa vastauksissa esille hankkeiden toimintojen ja tuotosten aikaansaamista edistävinä tekijöinä. Ohjausryhmän tuki oli ollut tärkeää ja vapaaehtoisten panos olennaista.

Aktiivisen viestinnän rooli nousi vastauksissa esille. Hankkeissa oli ollut säännöllistä ja tehokasta omaa viestintää. Hankkeiden taustayhteisöjen ja Arvokkaan koordinaatiohankkeen viestintä oli osaltaan tukenut hankkeiden toimintaa. Muun muassa kokemustarinat olivat tehneet toiminnasta helpommin lähestyttävää. Muutamassa tapauksessa hankkeisiin liittyvä ilmiö oli ollut yleisesti esillä mediassa vuoden aikana, ja tämä oli lisännyt kiinnostusta hankkeita kohtaan.

Tärkeänä toimintojen ja tuotosten aikaansaamista edistävinä tekijöinä olivat selkeä tunnistettu tarve toiminnalle ja hankkeiden toimintojen osallistujat itse. Toiminnan suunnittelua ja kehittämistä oli toteutettu osallistujien tarpeista lähtöisin ja heidän kanssaan. Säännöllistä palautetta oli kerätty ja palautteeseen oli myös reagoitu. Kun toiminnalle oli selkeä tarve, ei kohderyhmän löytäminen ollut kovinkaan vaikeaa: tieto kiersi osallistujien kautta eteenpäin. Korona-ajan koettiin korostaneen vertaistuen ja ihmisten välisen kanssakäymisen merkitystä.

Toimintojen ja tuotosten aikaansaamista edistivät myös tietyt toiminnan periaatteet. Koronan takia korostui erityisesti kyky nopeaan ja rohkeaan toiminnan uudelleensuuntaamiseen ja ylipäättään muutenkin joustavuus toiminnoissa osallistujien tarpeiden mukaan. Toimintaa vietiin toisaalla ulos ja toisaalla verkkoon. Toiminnan paikallisuus oli tärkeää: toiminta tapahtui lähellä kohderyhmää tai siirtyi osallistujien lähiympäristöön. Muina tärkeinä periaatteina nostettiin esille toiminnan avoimuus, luottamuksellisuus, maksuttomuus ja esteettömyys. Toiminnan esteitä oli poistettu muun muassa auttamalla kuljetuksissa, selkoistamalla, joustamalla aikatauluissa ja esimerkiksi mahdollisuudessa osallistua toimintaan tilanteen mukaan joko ilman lapsia tai lasten kanssa.

Lisäksi mainintoja saivat muun muassa hankkeen kehittämä toimintamalli itsessään, työskentelyn viitekehys sekä menetelmätyönohjaus työn tukena. Yksittäisissä kommentteissa nostettiin esille myös muun muassa mahdollisuus asiantuntijapalveluiden ostoon ja vertaismentoritoiminnasta maksetun tuntikorvauksen tärkeys saajilleen.

Tavoitteiden saavuttamista estäneitä tekijöitä

Vuoden 2020 toimintaa koskevassa tuloksellisuusraportissa pyydettiin erittelemään toiminnan ja tuotosten toteuttamista edistäneiden tekijöiden lisäksi myös näitä estäneitä tekijöitä. Tässäkin kohdassa avovastauksista oli luettavissa paljon yhteisiä piirteitä.

Lähes kaikki hankkeet mainitsivat koronapandemian. Koronan tuomat tapaamisrajoitukset vaikuttivat mahdollisuuksiin toteuttaa kasvokkain tapahtuvaa toimintaa. Tällaista tilannetta ei ymmärrettävästi voitu mitenkään ennakoida, joten monet suunnitelmat oli laitettava uusiksi. Kohderyhmää oli vaikeampi tavoittaa, kun ei voitu tehdä esimerkiksi jalkautuvaa työtä tai kasvokkaista markkinointia. Jotkut työmuodot oli pakko jättää pois suunnitelmista.

Erilaiset verkkoon siirtymisen haasteet saivat paljon mainintoja toimintoja ja tuotoksia estäneiden tekijöiden joukossa. Toimintoja estivät muun muassa se, ettei kaikilla osallistujilla ollut verkossa yhteydenpitoon tarvittavia laitteita tai digitaitoja. Osa kohderyhmästä jäi odottamaan livetoteutuksia. Luottamuksellinen ja turvallinen etäkäynti ei kaikissa hankkeissa syystä tai toisesta onnistunut verkon välityksellä. Silloinkin, kun etätoteutus onnistui laitteiden ja toteutuksen puolesta, ei se välttämättä tuottanut samoja vaikutuksia kuin kasvokkain toteutettu tapaaminen.

Yhtenä toimintaa estävänä tekijänä nousi esille kohderyhmän tilanteen vaikeus. Korona oli saattanut heikentää kohderyhmän asemaa. Usein vaikeudet olivat kuitenkin peräisin koronaan liittymättömistä seikoista. Osa osallistujista löysi hankkeen piiriin varsin myöhään, jolloin ongelmien vaikutukset elämään olivat laajat. Osallistujien kunto, elämäntilanne ja sitoutumiskyky saattoivat olla toimintaa estävinä tekijöinä. Usein esimerkiksi lastensuojelun asiakkaiden voi olla vaikeaa sitoutua säännölliseen toimintaan. Toimintatapa on osassa hankkeista tuntunut osallistujille uudelta ja vaikeasti hahmotettavalta tai osallistujilla on voinut olla ennakkoluuloja osallistumista kohtaan.

Toimimaton yhteistyö muiden tahojen kanssa koettiin estäväksi tekijäksi. Yhteistyökumppanit olivat toimineet hitaasti tai vetäytyneet toiminnasta. Toimijoiden näkökulmat olivat erilaisia ja näkökulmaerot saattoivat vaikeuttaa yhteistä asioihin paneutumista. Eri palveluiden ja verkostojen toimintatavat eivät aina sopineet yhteen, näkemykset työtavoista erosivat ja tiedonvaihdossa oli puutteita. Tukijärjestelmä koettiin osittain puutteelliseksi ja pirstaleiseksi. Apua ei saanut tai sitä sai vaan osaan ongelmista.

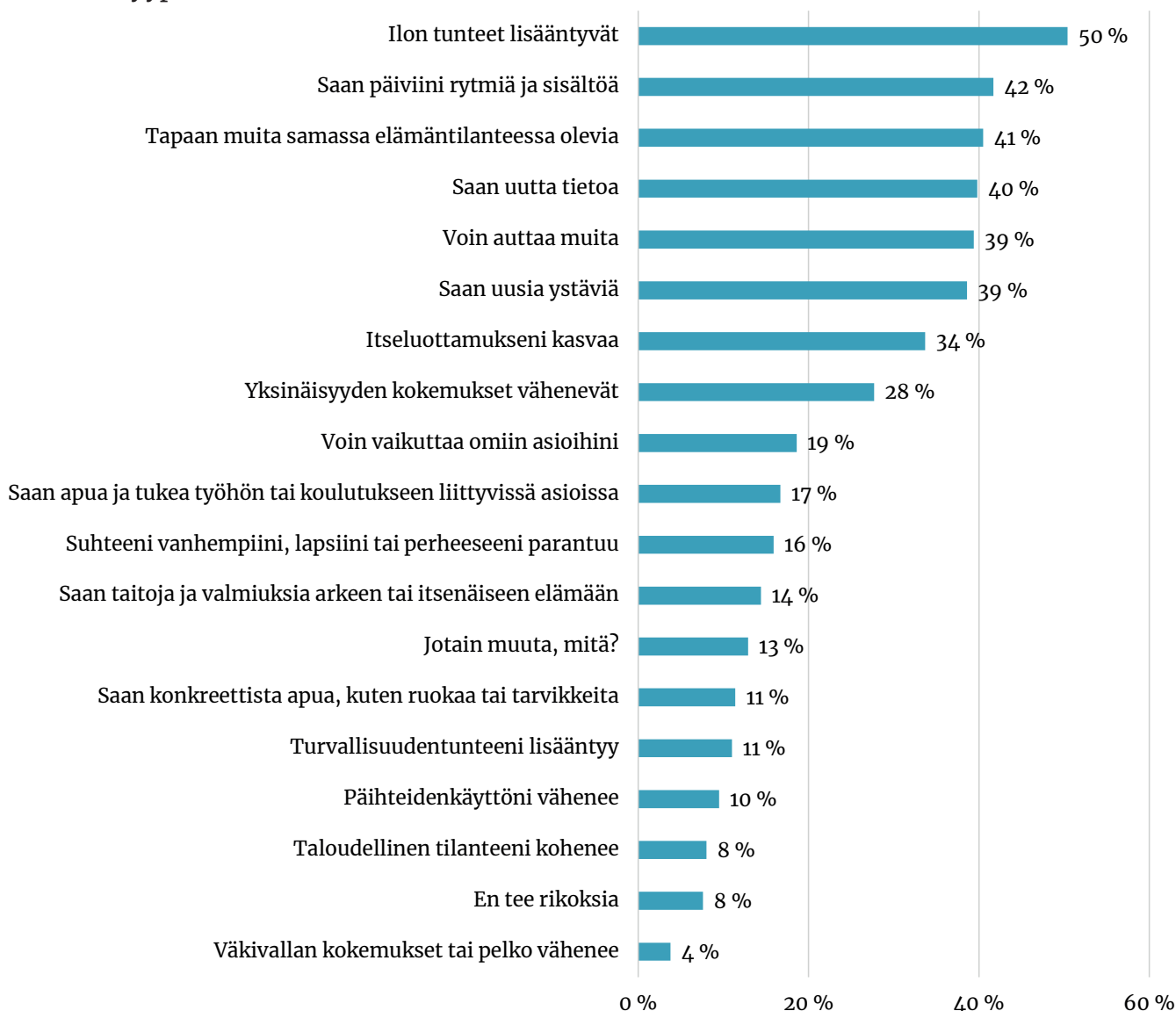
Toiminnan toteuttamista olivat vaikeuttaneet lisäksi muun muassa toimintaan soveltumattomat tilat, toiminnan aikataulujen sovittaminen muiden alueella olevien toimintojen ajankohtiin ja se, ettei sama toteutustapa toimi kaikilla alueilla. Kuvauslupia oli ollut vaikea saada ja henkilötietosuoja koettiin esteeksi kohderyhmän tavoittamiselle. Niukat henkilöstöresurssit haastoivat myös toiminnan toteutusta. Toimintaympäristön muutoksia ei ole aina mahdollista ennakoida. Henkilöstön rekrytoimisessa oli tullut viivästyksiä ja taukoja. Hankkeen toiminnassa olennaisten aineistojen kehittämisen työläys oli myös yllättänyt ja vienyt suunniteltua enemmän aikaa.

Muutoksia – mitä hankekausi toi mukanaan?

Osallistujien omat toiveet ja heidän kuvaamansa vaikutukset

Osallistujien omia toiveita kartoitettiin Arvokkaan osallistujakyselyssä. Kyselyssä kysyttiin *Mitä toivot tapahtuvan, kun osallistut tähän toimintaan? Numeroi tärkeysjärjestyksessä 1–5 tärkeintä*. Tärkeimmiksi toiveiksi osallistujat nostivat ilon tunteiden lisääntymisen, rytmin ja sisällön saamisen päivään, muiden samassa elämäntilanteessa olevien tapaamisen, uuden tiedon saamisen, muiden auttamisen sekä uusien ystävien saamisen.

Useimmiten ykköseksi eli tärkeimmäksi nostettuja toiveita olivat muiden samassa elämäntilanteessa olevien tapaaminen, yksinäisyyden kokemusten väheneminen ja ilon tunteiden lisääntyminen. Muiden kohtaaminen ja ilon tunteminen olivat toimintaan osallistumisen tyypillisiä toiveita.

Arvokkaan hankkeisiin osallistuneiden toiveita hankkeiden toimintaan osallistumiselle (N=264).

Kyselyssä tarjottiin valmiiden vaihtoehtojen lisäksi jotain muuta, mitä -vastausvaihtoehto. Tähän kohtaan osallistujat nostivat kirjavan joukon erilaisia asioita. Yleisimmin toivottiin toiminnan antavan omalle lapselle jotain tai toiminnalta toivottiin tekemistä ja kokemuksia omaan arkeen. Myös apua asunnonhankintaan ja muuhun asiointiin kaivattiin.

Osallistujakyselyn seurantavaiheessa hankkeiden osallistujilta kysyttiin heidän kokemiaan hanketoiminnan vaikutuksia vastaavilla vaihtoehtoilla, joilla aloituskyselyssä karotoitettiin toiveita. Tarkka kysymys oli: *Mitä vaikutuksia tähän toimintaan osallistumisella on ollut elämääsi? Numeroi tärkeysjärjestyksessä 1–5 tärkeintä.* Eniten mainittuina vaikutuksina nostettiin uuden tiedon saaminen, samassa elämäntilanteessa olevien tapaaminen, päiviin rytmin ja sisällön saaminen sekä ilon tunteiden lisääntyminen.

Useimmiten ykköseksi eli tärkeimmäksi nostettuja vaikutuksia olivat muiden samassa elämäntilanteessa olevien tapaaminen, uusien ystävien saaminen sekä rytmin ja sisällön saaminen päiviin. Jotain muuta, mitä-kohtaan vastaajat nostivat esimerkiksi avun asioiden hoitamisessa ja asunnon saamisessa sekä avun ja tuen saamisen sitä tarvittaessa.

Arvokkaan hankkeisiin osallistuneet kertovat, mitä vaikutuksia hanketoimintaan osallistumisella on ollut heidän elämäänsä.

Tavoitteiden ja vaikutusten välillä on selvä yhteys. Esimerkiksi niistä vastaajista, jotka olivat aloituskyselyssä toivoneet hanketoiminnalta ilon tunteiden lisääntymistä, 61 % kertoi seurantakyselyssä ilon tunteiden lisääntyneen. Muista vastaajista samaa raportoi 26 %. Päihteidenkäytön vähentymisen nosti toiminnan vaikutuksissa esille 67 % heistä, jotka olivat maininneet saman asian toiveena. Muista vastaajista päihteidenkäytön vähenemisen mainitsee vaikutuksina 8 %. Samanlainen ero on nähtävissä 14 kysytyistä 19 kohdasta. Vaikuttaa siltä, että osallistujat saivat toiminnasta kohtuullisen hyvin sitä, mitä toiminnan alkaessa hanketoiminnalta toivoivatkin.

Arvokkaan hankkeiden osallistujilta kysyttiin vielä erikseen avoimella kysymyksellä, mikä toimintaan osallistumisessa oli ollut osallistujalle tärkeintä. Vastauksia kysymykseen tuli 114 kappaletta. Vastauksissa nostettiin eniten esille muiden ihmisten kohtaaminen ja yhteisöllisyyden kokemus. Tärkeänä pidettiin myös työntekijöiltä saatua tukea arjen asioihin ja erilaisiin ongelmatilanteisiin. **Se, että oli tullut kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään, oli monelle merkittävää.**

Yksinäisyys

Arvokas-ohjelman osallistujakyselyyn vastanneista 25 prosenttia tunsi itsensä hankkeiden aloituskyselyyn vastatessaan melko usein tai jatkuvasti yksinäiseksi. Vastaajilta kysyttiin Koetko itsesi yksinäiseksi? Vastausvaihtoehtoja oli viisi: en koskaan, hyvin harvoin, joskus, melko usein, jatkuvasti.

Koronapandemia on lisäsi yksinäisyyden kokemuksia (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2020; FinSote 2020) ja teki kyselytulosten vertailusta haastavaa. Arvokkaan kyselyissä pandemian aikana kerätyt vastaukset eivät eronneet yksinäisyyden kokemusten osalta muista vastauksista. Varovaista vertailua tehtiin esimerkiksi Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tietoihin vuosilta 2017–2018, jolloin 8 prosenttia suomalaisista kertoi olevansa yksinäinen (FinSote-tutkimus 2017–2018). RAY tutkii -barometrin vastaajista (2016) itsensä yksinäiseksi tunsi 17 prosenttia vastaajista. Molemmissa kyselyissä käytettiin samaa mitta-asteikkoa.

Tilastokeskuksen Elinolotilastojen mukaan vuonna 2018 yksinäiseksi itsensä tunsu koko ajan tai suurimman osan ajasta 4 prosenttia yli 16-vuotiaista suomalaisista. Kun mukaan laskettiin myös joskus itsensä yksinäisiksi tuntevat, kertoi joka viides (21 %) vastaaja kokevansa yksinäisyyttä vähintään toisinaan. Samalla rajauksella Arvokkaan osallistujakyselyn vastaajista yksinäisyyttä koki vähintään joskus kaksi kolmasosaa (65 %) vastaajista. Arvokas-hankkeet tavoittivat tästä päätellen yksinäisyyttä kokevia ihmisiä hyvin.

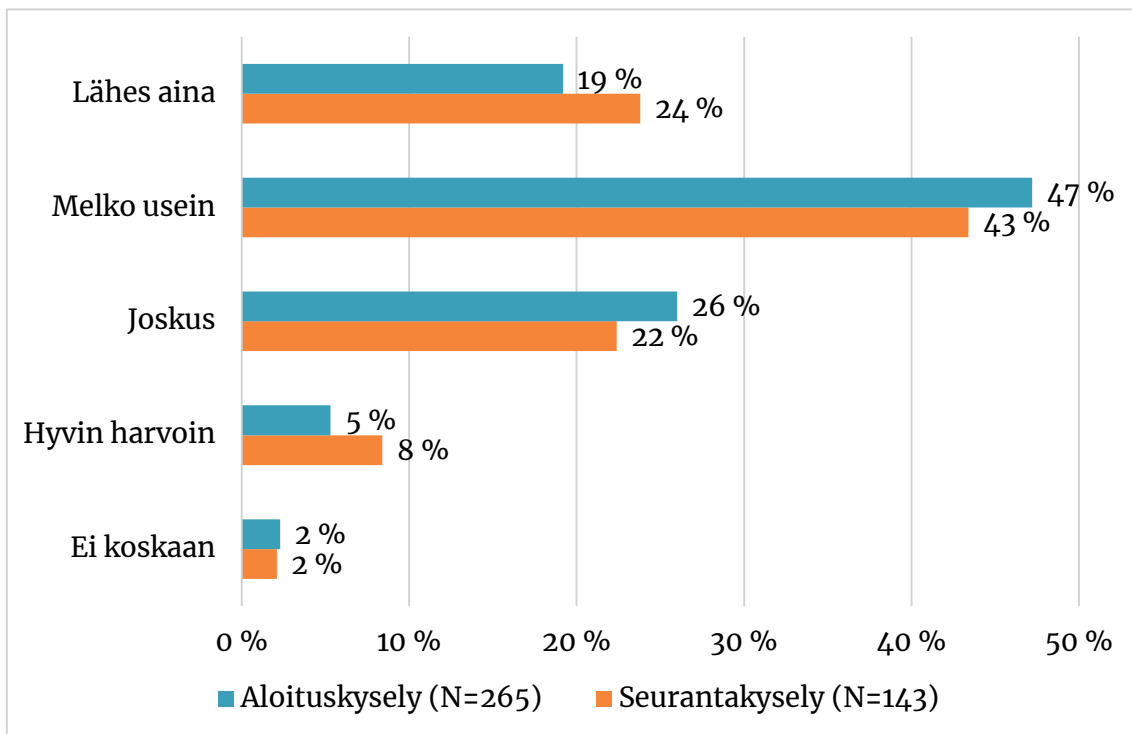
Yksinäisimpien vastaukset Arvokkaan aloituskyselyyn erosivat muista vastauksista myös monen muun kysymyksen kohdalla. He suhtautuivat tulevaisuuteensa muita useammin pessimistisesti ja uskoivat muita vähemmän mahdollisuuksiinsa vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. He olivat myös muita tyytymättömämpiä ihmissuhteisiinsa sekä kokivat muita vähemmän arvokkuuden, tarpeellisuuden ja merkityksellisen tekemisen kokemuksia.

Arvokkaan toimintakauden ajalle osunut koronapandemia lisäsi yleisesti ottaen yksinäisyyden kokemuksia (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2020; FinSote 2020) ja vaikeutti samalla työtä yksinäisyyden vähentämiseksi kokoontumisrajoitusten muodossa. Myös Arvokkaan hankkeissa monia toimintoja jouduttiin perumaan. Tästä huolimatta yksinäisyys näytti jonkun verran helpottaneen hankkeiden toiminta-aikana.

Erityisesti kaikkein yksinäisimpien yksinäisyys vaikuttaa lieventyneen hankkeiden aikana. Puolet yksinäisimmistä nosti yksinäisyyden kokemuksen vähenemisen tärkeimpien hanketoiminnan vaikutusten joukkoon. Neljällä viidestä (81 %) yksinäisimmistä yksinäisyys vähentyi toimintaan osallistumisen aikana. Huomionarvoista on myös, että kaikista vastaajista noin puolet nosti muiden ihmisten kohtaamisen itselleen tärkeimmäksi asiaksi hanketoimintaan osallistumisessa. Kontakti toisiin ihmisiin oli siis erityisen tärkeä tekijä hanketoiminnassa.

Ulossulkeminen

Arvokkaan osallistujakyselyssä kysyttiin hankkeiden osallistujilta: *koetko, että ihmiset suhtautuvat sinuun pääsääntöisesti positiivisesti*. Joka kolmas vastaaja kertoi kokevansa näin korkeintaan joskus (joskus, hyvin harvoin tai ei koskaan). Tulkitsemme näiden ihmisten kokevan syystä tai toisesta ulossulkemista. Kysymys luotiin Arvokkaan osallistujakyselyä varten. Se kuvaa vastaajan luottamusta, kokemusta ulossulkemisesta ja mahdollista stigman kokemusta. Tausta-ajatuksena on, että mikäli vastaaja ei koe muiden suhtautuvan itseensä pääsääntöisesti positiivisesti, hän kokee todennäköisesti ulossulkemista.

Arvokkaan osallistujakyselyn vastaajien vastaukset kysymykseen *koetko, että ihmiset suhtautuvat sinuun pääsääntöisesti positiivisesti*.

Sama kysymys on esitetty myös Setlementtikyselyn pilotissa järjestötoiminnasta. Esi-
merkki erään setlementin vastauksista: vastaajista 11 prosenttia (N=81) kertoi kokevansa
ihmisten suhtautuvan itseensä positiivisesti korkeintaan joskus. Arvokkaan osallistujaky-
selyn vastauksissa näin vastanneiden osuus oli kolminkertainen. Arvokkaan hankkeet on-
nistuivat selvästi tavoittamaan ulossulkemista kokevia osallistujia.

Ulossulkemista kokeneet vastaajat erottuivat muista vastaajista myös muiden kysymys-
ten kohdalla Arvokkaan osallistujakyselyssä. He osallistuivat selkeästi muita harvemmin
muuhun toimintaan, olivat muita harvemmin tyytyväisiä ihmissuhteisiinsa sekä koki-
vat hieman muita vähemmän kuulumisen tunteita erilaisia tahoja kohtaan. He arvioivat
yhteiskunnallisen asemansa keskimäärin muiden arvioita matalammaksi, uskoivat vä-
hemmän mahdollisuuksiinsa vaikuttaa oman elämänsä kulkuun sekä suhtautuivat muita
pessimistisemmin tulevaisuuteensa. Vastaukset piirtävät kuvaa ulossulkemisesta ja ulko-
puolella olemisen kokemuksesta.

Arvokkaan hankkeiden työntekijät ovat pohtineet sitä, miten ulossulkeminen näkyy hank-
keisiin osallistujien elämässä ja miten näitä tilanteita voisi lieventää tai poistaa. Tiedot ovat
peräisin uutiskirjeen kuukausipätkinään (09/2019) lähetetyistä vastauksista ja Arvokkaan
syysseminaarin (10/2020) työpajassa tuotetuista vastauksista.

Työntekijöiden kuvauksista nousi esille neljä pääteemaa. Ulossulkemisen tilanteet liit-
tyivät erityisesti erilaisiin osallistumisen esteisiin, palvelujärjestelmään ja siihen liitty-
viin haasteisiin, muiden ihmisten asenteisiin ja mielikuviin sekä toisinaan myös ihmisen
omaan käyttäytymiseen.

Osallistumisen esteitä muodostivat muun muassa toiminnan tilojen esteellisyys, liian vai-
kea kieli ja digitaitojen puute. Erityistarpeiden ja vammojen huomiotta jättäminen sulkee
osan ihmisistä pois. Kaikille avoimeen toimintaan osallistuminen voi olla haastavaa esi-
merkiksi tapahtuman aikataulujen, avustajan puutteen, matkojen järjestämisen hanka-
luuden tai rahan puutteen takia tai esimerkiksi siksi, että henkilö tarvitsi apua tapahtu-
maan ilmoittautumisessa. Aina vamma tai sairaus ei näy ulospäin ja silloin voi olla vaikeaa
saada apua etenkin, jos ei halua tai pysty selittämään tilannettaan. Esimerkiksi käsien tä-
rinä voi estää juoman kantamisen pöytään baarissa tai kahvilassa, mutta mikäli ulospäin ei
näy mitään erikoista, saatetaan avunpyytäjälle todeta, ettei paikassa tarjoilla pöytiin.

Palvelujärjestelmä toimii toisinaan itsessään ihmisiä ulossulkevana tekijänä, esimerkik-
si vankilan, lastensuojelulaitoksen tai kehitysvammaisille tarkoitetun erillisen toiminnan
muodossa. Palvelujärjestelmään liitettiin myös paljon haasteita – haastavat asiakkaat ei-
vät välttämättä saa hoitoa, palvelujärjestelmä koetaan monimutkaiseksi ja siiloutuneeksi
ja tiedonkulun haasteitakin on. Ammattilaisten osaaminen ei ole aina ajan tasalla. Apua voi
olla vaikeaa saada riittävän ajoissa tai muista diagnooseista huolimatta.

Ulossulkemista tapahtuu niin rakenteellisella kuin henkilökohtaisellakin tasolla. Yhtenä
tärkeänä teemana työntekijöiden kuvauksista ulossulkemisen tilanteista olivatkin muiden
ihmisten pelot ja asenteet.

Erilaisuus voi herättää pelkoa ja ennakkoluuloja. Vammainen ihminen saatetaan ohittaa ja puhua avustajalle, maahanmuuttajaa ei kutsuta työhaastatteluun, kun nimi ei ole suomalainen. Rikollisen leimasta ei ole helppo päästä eroon, vaan teko ja menneisyys vaikuttavat pitkään. Taustat vaikuttavat asunnon ja työpaikan saamiseen, koulu- ja työpaikkakiusaamiseen ja ylipäätään siihen, miten erilaisissa tilanteissa tulee kohdatuksi, kuunnelluksi ja ymmärretyksi.

Joskus ulossulkeminen vaikutti syntyvän ihmisestä itsestään. Ihminen voi itse kokea itsensä ulkopuoliseksi ja asemoitua niin. Ulkopuoliseen identiteettiin voi jäädä myös kiinni. Itsensä ulkopuoliseksi asettamisen taustalla on monenlaisia pettymyksiä ja aiempia ulosjäämisen kokemuksia. Kun on pettynyt riittävän monta kertaa, itsensä ulkopuoliseksi asemoiminen voi tuntua turvallisimmalta vaihtoehdolta.

Mikä sitten avuksi ulossulkemisen tilanteisiin? Voiko niihin mitenkään vaikuttaa? Hanke-työntekijät nostivat esille erilaisia ratkaisuja. Osallisuuden esteisiin tarvitaan avuksi esteetön ja saavutettava ympäristö ja enemmän ymmärrystä piiloon jäävistä esteistä. Palvelujärjestelmässä nähtiin jäänteitä menneistä ajoista, ja sinne toivottiin edelleen laajenevaa asennemuutosta ja ymmärrystä jokaisen, myös apua tarvitsevan ihmisen, omasta toimijuudesta. Kohderyhmiä voitaisiin ottaa nykyistä useammin mukaan palveluiden suunnitteluun, ja kokemus- ja vertaisasiantuntijoiden osaamista kannattaisi hyödyntää nykyistä paremmin. Palvelujärjestelmän siiloutuminen herätti huolta, ja tuelta toivottiinkin tarpeen vaatiessa moniammatillista tiimiä, jossa päävastuu olisi selkeästi nimettynä jollekin.

Arvokkaan hankekauden aikana ulossulkemisen kokemukset eivät muuttuneet radikaalisti. Puolet vastaajista vastasi seurantakyselyssä kysymykseen samoin kuin aloituskyselyssä. Viidesosa antoi seurantakyselyssä hieman negatiivisemmän ja kolmasosa hieman positiivisemmän arvion. Positiivista muutosta kokeneilla oli selkeästi muita vastaajia useammin taustallaan ulossulkemisen kokemuksia. Heistä 71 prosenttia oli aloituskyselyssä ilmoittanut kokevansa muiden suhtautuvan positiivisesti itseensä korkeintaan joskus (muista vastaajista 23 %).

Aloituskyselyssä joka kolmas vastaaja kertoi kokevansa muiden suhtautuvan vastaajaan positiivisesti joskus, hyvin harvoin tai ei koskaan. Seurantatietoja tarkastellessa tämä joukko erottuu erityisesti niiden vastaajien kohdalla, joiden kokemus muiden ihmisten suhtautumisesta on hankeaikana muuttunut positiivisemmaksi. **57 % ulkopuolisuutta kokeneista antoi seurantakyselyssä positiivisemmän arvion kokemuksestaan muiden ihmisten suhtautumisesta.**

Hankekohtaisia tuloksia tarkastellessa muutaman hankkeen osallistujien vastaukset nousivat hätkähdyttävästi esille. Esimerkiksi Loisto Settlementin Bahar-hankkeen osallistujista valtaosa (82 %) arvioi hankkeeseen osallistuttuaan aiempaa positiivisempaan sävyyn kokemuksestaan muiden suhtautumisesta. Samoin Pakolaisnuorten tuen Avaamo-hankkeen vastaajista 60 % päätyi aiempaa positiivisempaan arvioon. Bahar-hankkeessa työskennellään kunniaan liittyvän kaltoinkohtelun ja väkivallan vuoksi yhteisöstään irtaantuvien nuorten kanssa, ja Avaamossa kohdataan maahanmuuttajataustaisia nuoria ja heidän vanhempiaan.

Hankkeiden tuloksia hanketyöntekijöiden kertomina

Arvokas-ohjelmassa oli mukana hyvin erilaisia hankkeita. Keskenään erilaisilta hankkeilta löytyi yhteneviä tuloksia. Vuoden 2020 toimintaa koskevassa tuloksellisuusraportissa hankkeet raportoivat rahoittajalle vuoden aikana havaituista muutoksista. Nämä muutokset kuvaavat hyvin ohjelman hankkeissa aikaansaatuja tuloksia. Teimme muutoksista yhteenvedon ja käymme sen tässä läpi.

Toiminta koettiin hyödylliseksi ja mieluisaksi. Osallistujat saivat toiminnasta iloa arkeen. Toiminta mahdollisti erilaisia kohtaamisia, muun muassa ylisukupolvisen kanssakäymisen. Hanketoiminnoista saatiin muun muassa apua ja vinkkejä arkeen, tietoa itseä koskevista asioista ja tietoa omista oikeuksista. Tietoa oli tarjolla aiempaa saavutettavammassa muodossa. Osa hankkeista koulutti myös ammattilaisia. Näihin koulutuksiin osallistuneet ammattilaiset arvioivat hankkeiden koulutusten vahvistaneen osaamistaan.

Osallistujissa tapahtui luonnollisesti monenlaisia muutoksia. Tuloksellisuusraporteissa mainittiin tärkeimpinä muun muassa yksinäisyyden vähentyminen, yhteisöllisyyden kokemuksen vahvistuminen ja osallisuuden kokemusten lisääntyminen. Elämänhallinta ja elämänlaatu vahvistuivat ja vaikutukset osallistujien arkeen olivat monella tavalla positiiviset. Työntekijät kertovat raporteissa osallistujien rohkaistuneen ja heidän itseluottamuksensa ja motivaationsa kasvaneen. Muutamassa hankkeessa koettiin myös osallistujien terveyden ja toimintakyvyn parantuneen ja esimerkiksi rikoksesta tuomitun leiman vähentyneen.

Osa osallistujista oli selvästi suunnannut aiempaa aktiivisemmin uuden harrastuksen tai toiminnan pariin. Myös yhteistyökumppaneiden kanssa oli saatu käytännön yhteistyö aiempaa toimivammalle tasolle.

Vuoden 2021 syksyllä hanketapaamisissa keräsimme vastauksia kysymyksiin muun muassa hankkeiden tärkeimmistä tuloksista. Hankkeiden työntekijät kertoivat omin sanoin, mitkä olivat hankkeen kolme keskeisintä tulosta. Analysoimme nämä tulokset ja vedimme ne yhteen. Tiiviisti todettuna toiminta oli ollut tarpeellista ja palaute siitä positiivista. Osallistujien hyvinvointi vahvistui monin eri tavoin ja toiminta auttoi kohderyhmäänsä pääsemään yhteyteen esimerkiksi oman vanhempansa tai lapsensa kanssa. Toiminta toimi peilinä itselle ja toi erilaisia oivalluksia elämästä. Se auttoi löytämään osallisuuden ja kuulumisen kokemuksia. Osallistujan toimijuus vahvistui ja toisinaan myös jatkopolku eteenpäin löytyi. Hankkeissa luotiin uusia toimintamenetelmiä ja yhteistyömalleja ja tehtiin yhteiskunnallista vaikuttamistyötä sekä tuotettiin materiaalia tiedon jakamista varten.

Toiminta oli tarpeellista ja palaute positiivista

Vanhemmat ovat kokeneet että chatista on ollut hyötyä, heidän elämäntilanteensa on helpottanut.

Palautteen puolesta aikuisten tukeminen on koettu onnistuneeksi ja hyödylliseksi.

Ollaan saatu palautetta siitä, että toiminnassa saa olla oma itsensä. Emme kysele taustoja tai tilanteita, ihmiset viihtyvät.

Oivalluksia elämästä

Monelle asiakkaalle on tapahtunut valtavaa kehitystä ja oivallusta omasta elämästä.

Treeneissä useampikin löytänyt jotain uutta. On jokaisen kohdalla oma, mitä taide voi opettaa.

Upeinta nähdä, kun yksilössä ”lamppu syttyy” siihen, että näkee elämänsä uudessa valossa ja näkee siinä uutta kirkkautta ja toivoa, että asiakas voi itse ohjata elämänsä.

Osallistujien hyvinvointi vahvistui

We have diminished the violence our clients face.

We have increased our clients feeling of safety.

Ollaan parannettu Itä-Euroopan romanien hyvinvointia ja osaamisen tasoa.

Mentorointitoiminta. Se lisäsi uskoa, että aika auttaa ja sitä tulee myös antaa omalle hyväksymisprosessille. Mentorointi vahvisti luottamusta omaan pärjäämiseen ja itsenäisen arjen onnistumiseen.

Kohderyhmän aktiivisuuden, osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääntyminen.

Lastensuojelun asiakkaiden positiivisen vuorovaikutuksen, osallisuuden ja hyvinvoinnin tukeminen.

Toiminnasta saatiin osallisuuden ja kuulumisen kokemuksia ja se vahvisti osallistujan toimijuutta

Olemme saaneet mukaan ihmisiä, jotka ovat muun (vapaa-ajan) toiminnan ulkopuolella

Vahvistaa ihmisen toimijuutta. Ei vain tehdä vaan myös koko ajan reflektoidaan ryhmässä. Kuulumisen kokemuksia. Onnistumisen kokemuksia.

We provide a sense of belonging – all our clients have lost something and are now reclaiming something new. The sense of belonging is a crucial part of integration to the wider society.

Lisää erityistä tukea tarvitsevien mukaan pääsyä vapaaehtoistoimintaan sekä vaikutusmahdollisuuksia

Nuorten vapaa-aikaa on saatu jäseneltyä. Monesti vanhemmilla on iso huoli vapaa-ajan viettämisestä ja lapsen kulkemisesta. Ollaan esimerkiksi tutustumaan nuorisotaloihin ja helpotettu vanhempien huolia. Nuorille on löydetty harrastuksia ja läksyjen tekemiseen löydetty aikaa. Lisätty ymmärrystä vanhemman ja nuoren näkökulmasta siihen, mitä vapaa-aika voi Suomessa olla.

Ihmisten omannäköisen arjen vahvistuminen

Toiminta auttoi kohderyhmää pääsemään yhteyteen esimerkiksi lapsensa tai vanhempansa kanssa

Vanhemmat ja nuoret pystyvät keskenään keskustelemaan vaikeistakin asioista.

Toiminnan ja yhteisen tekemisen kautta voidaan päästä parempaan yhteyteen. Kun kommunikointi oman nuoren kanssa on hankala, niin tekemällä yhdessä voi avautua mahdollisuuksia myös yhteiselle keskustelulle.

Luontolähtöisen, taideterapeuttisen ja vuorovaikutukseen intensiivisesti fokuoivan työotteen avulla voidaan vaikuttaa myönteisesti tytön ja äidin suhteeseen.

Perheissä vanhemmuus on vahvistunut ja vanhemmat pystyvät tukemaan nuoriaan paremmin. Vanhemman kokemus siitä, että on ensisijainen kasvattaja nuorelle on vahvistunut.

Jatkopolkuja eteenpäin löytyi

Moni nuori jatkanut koulunkäyntiä ja valmistunut ammattiin sekä työllistynyt. Tämä siitä huolimatta, että hankkeen tähtäimenä ei ole ollut saada nuoria kouluun, valmistumaan tai työllistymään, vaan tullut sivutuotteena jalkautumisesta ja yksilöllisistä kohtaamisista.

Ollaan saatu jatkopolutettua ihmisiä, osallistujat ovat saaneet motivaatiota ja voimaa arkeen ja muutama on jopa työllistynyt.

Rikoksettomuus, moni ihminen on tultuaan koko teatterin myllyn läpi löytänyt paikkansa myös yhteiskunnasta. Opiskelijoita, työntekijöitä, asukkaita yhteiskunnassa.

Ollaan työllistetty ihmisiä ja autettu työlupiin liittyvässä byrokratiassa.

Uusi toimintamenetelmä tai yhteistyömalli nostettiin tärkeimpiin tuloksiin

Ollaan tehty uraa-uurtavaa naapurustotyötä.

Moniammatillisen yhteistyön kehittäminen lastensuojelun toiminnallisen työn ja toimintaterapeutin kanssa.

Vaikuttanut koko Suomen nuorisotyöhön, että ollaan tehty maailmanlaajuisesti edelläkävijänä jalkautuvaa työtä romaninuorten kanssa.

Tehtiin vaikuttamistyötä tai tuotettiin materiaalia

On löydetty uudenlaisia tapoja joilla nuoret voi osallistua kehittämis- ja vaikuttamistyöhön

Viesti, jota ollaan yritetty saada läpi: päihdekysymyksistä voi jutella kenen tahansa kanssa. Päihdekysymykset koskee myös kehitysvammaisia.

Tietopaketit – huolella hinkatut kokonaisuudet.

Olemme myös keskittyneet kuviin, jotka ovat tärkeitä selkokielessä. Olemme tehneet kuvilla tuettua selkokieltä.

Vaikuttamistyö: tiedon jakaminen tuetusta vapaaehtoistoiminnasta verkostoille.

Vaikuttamistyön vahvistaminen. Paikallisten toimijoiden keskinäinen yhteistyö lisääntyi ja yhteistyöhön syntyi uusia avauksia. Viestinnän valmiudet vahvistuivat ja viestintään saatiin uusia ideoita ja herätteitä. Koulutusten myötä syntyi konkreettisia yksilöiden/yhdistysten tai toimijoiden yhteisiä toimenpiteitä ja suunnitelmia jatkoon.

Yhdessä nuorten kanssa on saatu viestittyä laajalle lastensuojelun kentälle ja sidosryhmille nuorten ajatuksia siitä miten palvelut voisi toimia paremmin.

Hanketyöntekijöiden kuvaamien tärkeimpien tulosten pohjalta syntyy kuva toiminnasta, jossa on tilaa ja aikaa toimia mukaan tulevan osallistujan ehdoilla. Osallisuutta tuettiin tarjoamalla turvallinen, fyysinen tai virtuaalinen, paikka, jonne oli tervetullut juuri sellaisena, kuin kulloinkin oli. Toiminnot vahvistivat erilaisia kohtaamisia: työntekijän ja osallistujan kohtaamista, osallistujan ja hänen läheistensä kohtaamisia, osallistujaryhmän keskinäistä kohtaamista ja myös kohtaamisia yhteiskunnan tasolla. Tuloksena on vahvistettu hyvinvointia ja osallisuutta, kehitetty uusia toiminnan tapoja ja vaikutettu laajemmin yhteiskuntaan.

Ohjelmatyöskentelystä opittua

Ohjelmatason työskentelyn aloittaminen on aina seikkailu, josta hyvinkään valmistautuneena ei aina tiedä, mihin päätyy. Olemme koonneet alle huomioita ja pohdintoja ohjelmatyöskentelystä.

Ohjelma on hyvä tapa koota saman teeman kanssa työskenteleviä yhteen. Ohjelmatyöskentelyssä hankkeet verkostoituvat, oppivat toinen toisiltaan ja saavat verkostolta tukea omaan työhönsä. Näin oli myös Arvokkaan ohjelmatyössä. Samalla ohjelman rajausta haastoi yhteistä työskentelyä koko ohjelmakauden ajan. Arvokkaan hankkeet ehkäisivät eri-arvoisuutta ja kehittivät uusia osallisuutta vahvistavia järjestölähtöisiä toimintamalleja. Ohjelman rajausta oli näin hyvin laaja ja edusti kärjistetysti sanoen sosiaali- ja terveysjärjestöjen perustyötä minikoossa.

Koordinaatiohanke pyrki ohjelman alusta asti löytämään tarkempia hankkeita yhdistäviä tekijöitä tai teemoja, joiden ympärille hankkeita voisi ryhmitellä. Hankkeet tekivät niin ennaltaehkäisevää, ylläpitävää kuin korjaavaa työtä. Niiden kohderyhmät olivat moninaisia. Ne työskentelivät yksilön, yhteisöjen ja yhteiskunnan tasoilla. Lopulta yhteisiksi yhdistäviksi teemoiksi löydettiin yksinäisyys, köyhyys ja ulossulkeminen. Nämä teemat auttoivat kokoamaan hanketyöstä ohjelman sisällä. Kaiken kaikkiaan ohjelman laaja-alaisuus oli yhteiselle työskentelylle haaste niin koordinaation kuin hankkeiden näkökulmasta koko ohjelmakauden ajan.

Ohjelman käynnistyessä hankkeiden sitoutumisella yhteiseen työskentelyyn on iso merkitys. Jälkikäteen voi sanoa, että hankkeet eivät olleet riittävän tietoisia siitä, mitä ohjelmaan kuuluminen tarkoittaa ja mitä se heiltä vaatii. Jo ohjelman hakuvaiheessa olisi hyvä tuoda mahdollisimman konkreettisesti esille, mitä ohjelmaan kuuluminen hankkeilta edellyttää. Esimerkiksi yhteiselle ohjelmatason kehittämistyölle, kuten tapaamisille, ei kaikissa hankesuunnitelmissa oltu varattu aikaa tai yhteisiin tapaamisiin matkustamiseen rahaa.

Ohjelman käynnistyessä tuli koordinaatiohankkeessa kiire. Koordinaatiohanke pääsi aloittamaan työnsä samanaikaisesti ohjelman hankkeiden kanssa. Ensimmäisten viikkojen aikana, kun koordinaatiossa päästiin tutustumaan hankejoukkoon ja täsmentämään tämän pohjalta työskentelytapoja ja suunnitelmia, tuli samaan aikaan hankkeilta jo tukipyyntöjä. Esimerkiksi ohjelman viestintäohjeita, logoja ja ilmettä olisi tarvittu hankkeiden käyttöön jo ensimmäisinä viikkoina. Koordinaatio-hanke toteutti myös ohjelmatason vaikutusten arviointia, johon liittyvää osallistujakyselyä olisi ollut hyvä ehtiä tarkentaa suhteessa käynnistyviin hankkeisiin ja käydä tästä hankkeiden kanssa yhteistä keskustelua. Koska osallistujakysely perustui alku- ja seurantakyselyyn, oli tiedonkeruu kuitenkin aloitettava samaan aikaan kuin toiminnot käynnistyivät.

Hyvin heterogeeninen hankejoukko, yhteisen työn resurssointi ja erilaiset tarpeet ja odotukset loivat painetta koordinaatiolle. Samalla kun hankkeita pyrittiin saamaan mukaan yhteiseen työhön ja yhteisiä yhtymäpintoja oli vähän, koettiin koordinaatiossa painetta siitä, miten pystytään tuottamaan sellaisia sisältöjä, jotka hyödyttäisivät mahdollisimman monia. Tällaisia teemoja olivat mm. osallisuus, toimintamallin kuvaus, juurruttaminen, kohtaaminen ja työote.

Rahoittajan tuella on tärkeä merkitys ohjelman onnistumiselle, erityisesti silloin, jos ohjelman hankkeilla on yhteiseen työhön sitoutumisen kanssa vaikeuksia. Arvokas-koordinaatio sai rahoittajalta pääosin hyvin tukea. Erityisesti ohjelman alkuvaiheessa käytiin tiivistä vuoropuhelua ohjelman rakenteesta ja hankkeiden valintaperusteista. Vaikutusten arvioinnin, erityisesti osallistujakyselyn osalta, olisimme toivoneet rahoittajalta selkeämpää viestiä hankkeille siitä, että ohjelmaan osallistuminen velvoittaa myös yhteiseen tiedonkeruuseen. Jatkossa toivoisimme avustusohjelmille ja niiden koordinaatioille selkeämmin asetettuja tavoitteita, jotka ohjaisivat ohjelmatyötä.

Arvokkaan anti: eriarvoisuutta vähentävä ja osallisuutta kannatteleva järjestötoiminta

Arvokas-ohjelman hankkeissa oli ohjelmakaudella töissä yli 60 rautaista ammattilaista, jotka tulivat hyvin erilaisista taustoista. Mukana oli myös kokemusasiantuntijoita tai vertaisia. Monessa hankkeessa työntekijät lähtivät luomaan juuri kyseisen hankkeen tavoitteisiin ja toimintaan sopivaa ammattiroolia, joka osittain poikkesi totutusta ja mahdollisesti laajensi olemassa olevia ammattilaisuuden tapoja. Taustalla on voinut olla esimerkiksi selkeä työote, johon nojataan, kuten TuNe-hankkeen traumainformoitu työ tai Pasila-hankkeen nuorten rinnalla kulkeminen. Myös ammattiryhmien rajoja koeteltiin, Porttiteatterissa vapautuvien vankien maailmaan on tultu teatterin ammattilaisina, Sirkus Magentassa lastensuojelun asiakkaat ovat työskennelleet sirkusammattilaisten kanssa.

Hankkeissa on tarvittu niin rinnalla kulkijan, eri maailmojen tulkin, innostajan, rohkaisijan, kuuntelijan, puolestapuhujan, heittäytyjän, päivystäjän kuin tukihenkilönkin taitoja. Järjestötyön etuna on ollut se, että hankkeissa on ollut mahdollista luoda uusia ammattirooleja ja kyseenalaistaa olemassa olevia ammattilaisuuden tapoja.

Montaa Arvokas-ohjelman hanketta yhdisti se, että niissä pystyttiin antamaan toimintaan osallistuville aikaa kohtaamiseen ja toimittu hyvin joustavalla aikataululla. Tämä koettiin erityisen tärkeäksi, sillä kaikkien hankkeiden kohderyhmät olivat tavalla tai toisella haauraassa asemassa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että esimerkiksi Oman elämäni surptähti -hankkeessa nuorten elämän solmuja voitiin avata kuntosalilla, Tuetun vapaaehtoistoiminnan hankkeessa vapaaehtoisille ehdittiin lähettää yksilöllisiä muistutuksia ja kutsuja toiminnasta tai Bahar-hankkeen ammattilaisten oli mahdollista lähteä tukihenkilöiksi viranomaistapaamisiin.

Hankkeissa voi tunnistaa joustavuutta niin aikatauluissa, toiminnan muodoissa ja sisällöissä, erityisen keskeisiksi nousseissa toimintamuodoissa kuin käytetyissä viestintäkanavissakin. Yksilöllinen kohtaaminen ja aito kuunteleminen antoivat hankkeille mahdollisuuden tehdä aidosti toimintaan osallistuvien elämään vaikuttavia tekoja.

Arjen osallisuuden kokemuksen rakentumisen keskiössä on, että löytyy paikka mihin mennä, ihmisryhmä tai yhteisö, johon kuulua ja toimintoja, joihin kiinnittyä. Tämä on kaiken osallisuutta vahvistava toiminnan perusta. Usein, erityisesti hallinnollisissa asiakirjoissa, kun puhutaan osallisuudesta, ihmiselle asetetaan vaatimus aktiivisesta toiminnasta (työssäkäynti, opiskelu jne.). Kolmannen sektorin toimija tarjoavat matalan kynnyksen osallisuuden paikkoja, joihin voi tulla ilman vaatimusta aktiivisesta toimijuudesta.

Osallisuudeksi riittää osallistujan oma kokemus osallisuudesta. Tämä voi syntyä vaikka säännöllisellä aamukahvittelulla matalan kynnyksen kohtaamispaikassa. Osallisuuden tunne, merkityksellisyyden kokemus ja kiinnittyminen voi näin rakentua vain pienistä teoista, siitä miten annetaan tilaa ja kohdataan kun ihminen tulee paikalle. (vrt. Esim. Särkelä-Kukko 2014; 2016; 2019.)

Arvokas-ohjelman hankkeet ovat tarjonneet arjen osallistumisen paikkoja, joissa osallistujat ovat olleet arvokkaita itsessään riippumatta siitä, kuinka aktiivisia tai tuottavia he ovat toiminnoissa olleet. Osallisuutta lisäävät toimintatavat näyttävät myös vähentävän yksinäisyyden kokemuksia. Arvokas-hankkeissa työskentelevät työntekijät ovat nostaneet esille yksinäisyyttä vähentävinä keinoina esimerkiksi matalan kynnyksen kohtaamispaikkojen tarjoamisen, vertaistuen, mielekkään toiminnan ja mahdollisuudet kohdata muita ihmisiä hyvässä ilmapiirissä. Toisinaan yksinäisyyden taustalla on jokin toinen taustasy, kuten esimerkiksi päihdeongelma. Tällöin parasta lääkettä yksinäisyydelle on hoitaa itse ongelmaa eli tarjota asianmukaista apua ja hoitoa sitä tarvitseville.

Arvokas-hankkeiden taustajärjestöihin kertynyt osaaminen ja ymmärrys erilaisten kohderyhmien kanssa toimimisesta on näkynyt hankkeiden työssä. Erityisen kuvaavasti taustajärjestöjen merkitys on noussut esiin SELVIS-hankkeessa, jossa Kehitysvammaliitto ja Ehyt ry ovat yhdistäneet osaamisensa ja lähteneet tuottamaan selkokielistä ja saavutettavaa materiaalia päihteistä ja rahapeleistä erityisesti kehitysvammaisille nuorille aikuisille.

Jokaisessa Arvokas-ohjelman hankkeessa on ollut taustalla paljon tietoa kohderyhmästä, ja toisaalta ymmärrys on myös syventynyt hankkeiden aikana. Tämä on erityisen oleellista sen vuoksi, että kohderyhmän tuntemisen kautta hankkeet ovat onnistuneet monin tavoin madaltamaan toimintaan osallistumisen kynnystä. Kyse voi olla hyvin käytännönläheisistä asioista, kuten toiminnan sijainnista, sopivista ajankohdista, osallistumiseen tai paikalle pääsemiseen liittyvistä kuluista tai kohderyhmän tavoittavasta viestinnästä. Toisaalta hankkeissa on osattu myös luoda turvallisia tiloja ja ilmapiirejä, haarukoitu sopivaa sitoutumisen taajuutta ja mahdollistettu monenlaiset osallistumisen muodot. Kun toiminnan kohderyhmänä ovat erityisen haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset, korostuu kohderyhmän tunteminen erityisesti.

Eriarvoisuutta vähentävä ja osallisuutta lisäävä toiminta kukoistaa, kun

on mahdollisuus kyseenalaistaa olemassa olevia ammattilaisuuden tapoja. Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen ammattilainen voi toimia ensi sijassa mahdollistajana, kanssakulkijana tai vertaisena.

on tilaa ja aikaa toimia yksilön ehdoilla.

osallistujien arjen osallisuutta tuetaan tarjoamalla paikka mihin mennä, ihmisryhmän mihin kuulua ja toimintoja, joihin kiinnittyä.

tunnetaan toiminnan kohderyhmä syvällisesti, jolloin voidaan monin tavoin madaltaa osallistumisen kynnystä.

Lähteet

Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti 1/2018. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-557-0>

FinSote 2018. Itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus (%). FinSote-tutkimus 2017–2018, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.terveytemme.fi/finsote/2017-2018/html/ath_mentalht_lonely_cr.html

Finsote 2020. Itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus (%). FinSote-tutkimus 2020, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.terveytemme.fi/finsote/2020/html/ath_mentalht_lonely_cr.html.

Heinonen, Pilvikki. 2021. Arvokas tutkii: Köyhyys. Köyhyyden kokemuksia Arvokas-hankkeissa. Setlementtijulkaisuja 55. Setlementtiliitto, Helsinki.

Heinonen, Pilvikki & Särkelä-Kukko, Mona. 2021. Arvokas tutkii: Yksinäisyys. Yksinäisyyden kokemuksia Arvokas-hankkeissa. Setlementtijulkaisuja 56. Setlementtiliitto, Helsinki.

Heinonen, Pilvikki & Särkelä-Kukko, Mona. 2021. Arvokas tutkii: Ulos sulkeminen. Ulos sulkemisen kokemuksia Arvokas-hankkeissa. Setlementtijulkaisuja 57. Setlementtiliitto, Helsinki.

Isola, Anna-Maria; Kaartinen, Heidi; Leemann, Lars; Lääperi, Raija; Schneider, Taina; Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna. 2017 Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 33/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Helsinki https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1

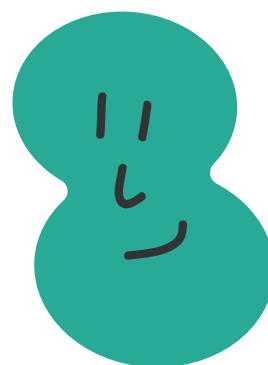
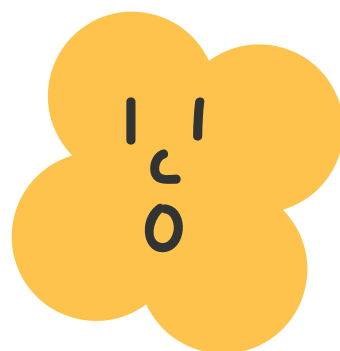
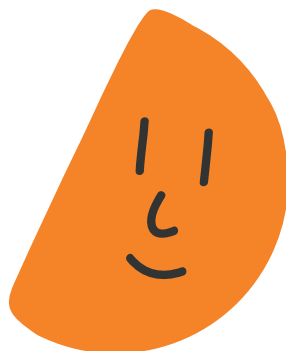
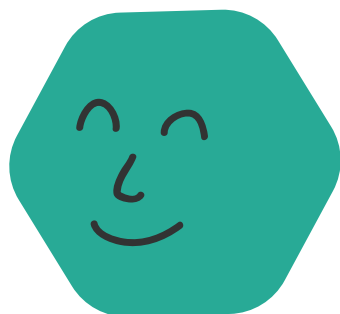
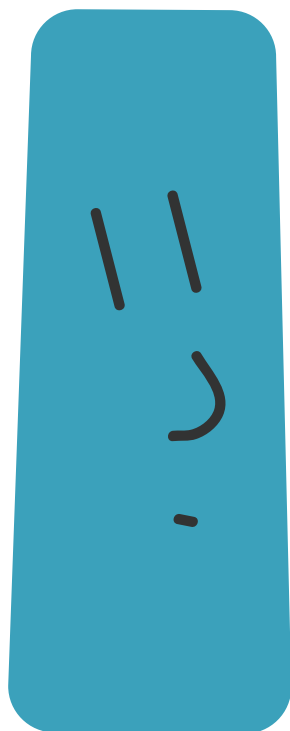
Raha-automaattiyhdistys. 2016. RAY tukee -barometrin toteutus ja koordinaatiohankke. Loppuraportti, 1.6.2016. <https://www.stea.fi/documents/2184241/2492102/ RAY+tukee+-barometrin+loppuraportti+2016/55c45475-717f-4108-a46e-642f5cdf24f2/>. Vii-tattu 5.4.2021.

Raivio, Helka & Karjalainen, Jarno. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa Era, Taina (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? S.12–34. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Jyväskylä. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAISUJA1562013_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Särkelä-Kukko, Mona. 2019. Syntyykö arjen omaehtoinen osallisuus spontaanisti ilman instituutioita? Teoksessa: Meriluoto, Taina & Litmanen, Tapio (toim.) Osallistu! – Pelastaako osallistaminen demokratian?. S. 231–257. Vastapaino, Tampere.

Arvokas

sinaoletarvokas.fi

setlementti.fi